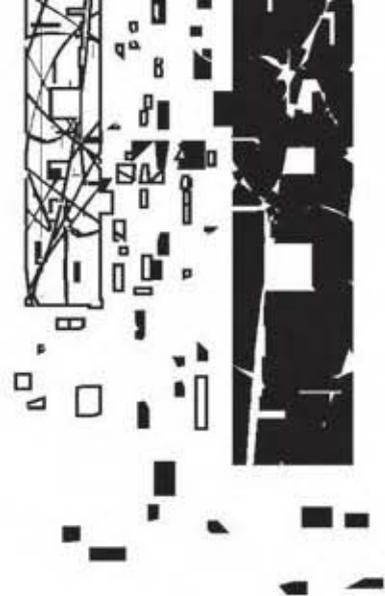

“คนเล็กในเมืองใหญ่”

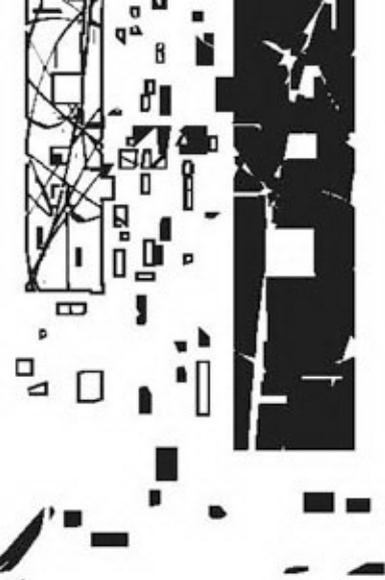
“คนเล็กในเมืองใหญ่”

“ท่ามกลางความกว้างขวาง ใหญ่โต
และสลับซับซ้อนของเมืองใหญ่ ทุกเมืองในโลก
ล้วนมีหลากหลายชีวิตของผู้คนตัวเล็กๆ แอบอิงอาศัยอยู่
ไม่ว่าจะอยู่ตามซอกหลืบ หรือที่โล่งแจ้งที่เห็นกันชินตา
...หรือบางครั้งอาจจะไม่ทันได้มองเห็นก็ตามที่

และไม่ว่าจะมีผู้มองเห็นหรือไม่
หากแต่..คุณค่า ตัวตน และหัวใจจิตหัวใจของคนเล็กๆ เหล่านี้
คือ ส่วนหนึ่งของพลังขับเคลื่อนที่สำคัญยิ่งของเมือง
...เพราะนี่คือพลังของการจัดการตนเอง
พลังของการดำรงอยู่ ที่ใช้หนึ่งสมอง
สองมือ และใจในการจัดการ”

คืนเล็กในเมืองใหญ่

พิมพ์ครั้งแรก	มีนาคม 2552
เลขมาตรฐานหนังสือ	978-611-7192-00-5
จำนวนพิมพ์	1,500 เล่ม
ผู้เขียน	สลิลทิพย์ เชียงทอง อินทิรา วิทยสมบูรณ์ โครงการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้
สนับสนุน	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) 912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240 โทร 02-378-8300-9 โทรสาร 02-378-8321 www.codi.or.th
ภาพประกอบ	ชวลิต ทัพเครีอ
หน้าปก	อินทิรา วิทยสมบูรณ์
รูปเล่ม	อภิรัฐ วิทยสมบูรณ์
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์รวมทวีผลการพิมพ์ 02-976-7002

สารบัญ

	หน้า
ส่วนที่ 1 : เรื่องของบ้าน เรื่องของเมือง	
เรื่องของ “เมือง”	9
เรื่องของ “บ้าน”	10
ส่วนที่ 2 : บ้านที่ “มั่นคง”	
เรื่องของ “คนจนเมือง”	17
เส้นทางสู่บ้านที่มั่นคง	18
ส่วนที่ 3 : คนเล็กในเมืองใหญ่	
- พลิกบ้านด้วยใจคน พลิกพื้นที่ชุมชนด้วยบ้าน :	25
กระบวนการบ้านมั่นคงเครือข่ายคลองบางบัว	
- บ้านมั่นคงเมืองรังสิต :	54
กำหนดชีวิตที่บ้านมั่นคง	
วางแผนอนาคตเพื่อลูกหลาน	
- ผูกเสี่ยว ปลุกเฮือน ที่เมืองชุมแพ	72
สิ่งควรรู้ : อยากมีบ้านมั่นคงสักหลัง	94

คำนำ

ท่ามกลางความกว้างขวางใหญ่โต และสลับซับซ้อนของเมืองใหญ่ทุกเมืองในโลก ล้วนมีหลากหลายชีวิตของผู้คนตัวเล็กๆ แอบอิงอาศัยอยู่...คนเล็กๆที่เป็นส่วนสำคัญยิ่งของพลังในการขับเคลื่อนและสร้างเมือง “คนเล็กในเมืองใหญ่” คือ เรื่องเล่าจากคนเล็กหัวใจใหญ่ทั้งหลาย ผู้ใช้สองมือ สองขา และหัวใจหัวใจพลิกฟื้นแหล่งชุมชนแออัด หรือที่สังคมเรียกกันว่า “สลัม” ให้กลายเป็นบ้านสวยงาม และมั่นคง บ้านที่เป็นมากกว่าคำว่า “บ้าน”

เรื่องเล่าที่ส่งผ่านดวงตาที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความหวัง และความมุ่งมั่นของคนเล็กๆ ที่ถ่ายทอดถึงคืนและวันของชีวิตในเมืองใหญ่ ที่ผ่านทั้งวันสุขและคืนเศร้ามานับครั้งไม่ถ้วน กว่าที่จะพลิกฟื้นแปรเปลี่ยนแหล่งชุมชนแออัดให้กลายเป็นบ้านที่สวยงาม สะอาด และแข็งแรง มั่นคง

หากแต่..บ้านที่มั่นคงสำหรับคนเล็กๆ เหล่านี้ กลับใช้เพียงความสวยงามและแข็งแรง ทนทานเท่านั้น ..หัวใจของบ้านที่มั่นคง เต็มไปด้วยเรื่องราวของกระบวนการเรียนรู้ของผู้คนต่างที่ต่างทาง ต่างวิถีคิด ต่างที่มา อาชีพ แต่มีฝันเดียวกัน คือ การมีบ้านสักหลังเป็นของตนเอง อันก่อเกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำมาสู่การจัดการชีวิตอย่างครบวงจร ดูแลกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องลูกเล็กเด็กแดง อาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่เกิดจนตายเลยที่เดียว

วันนี้ ..คำเปรียบเปรยที่ว่า บ้านคือวิมานของเรา ยังไม่ล้าสมัย เพราะความหมายนั้นยังคงเป็นจริงอยู่เสมอ ..สำหรับคนเล็กในเมืองใหญ่แล้ว บ้าน..คือ วิมานของชีวิตอย่างแท้จริง เป็นวิมานที่วันนี้ไม่ได้อยู่ในอากาศ แต่อยู่ในสองมือของพวกเขา สองมือที่ลงมือทำ หยิบจับสิ่งละอันพันละอย่างจนได้บ้านเป็นของตัวเอง และหนังสือ “คนเล็กในเมืองใหญ่” ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีคุณค่าเหล่านั้น เต็มไปด้วยหลักคิด แนวทาง และกระบวนการ

ด้วยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะเปิดพื้นที่จุดประกายฝันให้แก่คนเล็กๆ อีกหลายร้อย หลายพันชีวิตที่กำลังต่อสู้เพื่อที่จะมีบ้านสักหลังเป็นของตนเอง รวมทั้งผู้คนในสังคมให้ได้เรียนรู้และยอมรับในคุณค่าของคนเล็กๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกัน ดังความเชื่อที่ว่า สังคมจะเข้มแข็งนั้น ต้องเริ่มจากฐานชุมชน และหากชุมชนเข้มแข็งเกิดขึ้นเต็มทุกหย่อมหญ้า สังคมเป็นสุขคงไม่ใช่ฝันที่ไกลเกินเอื้อมอย่างแน่นอน

ท้ายนี้ ขอขอบคุณทุกชุมชน ทุกเรื่องราวที่ถ่ายทอดและเล่าสู่กันฟัง รวมทั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และสนับสนุนการจัดทำหนังสือเล่มนี้มา ณ โอกาสนี้

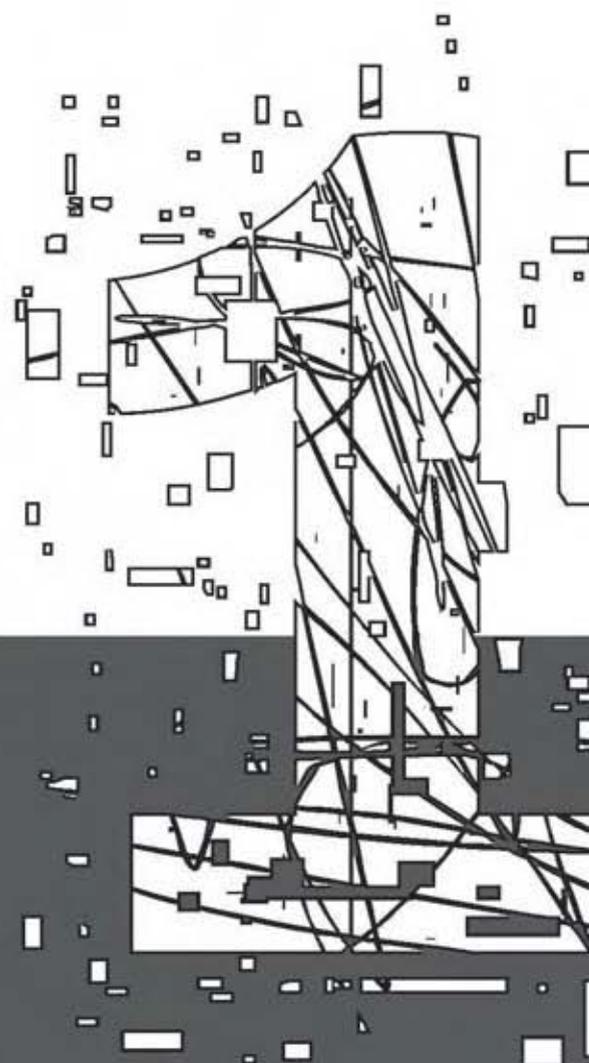
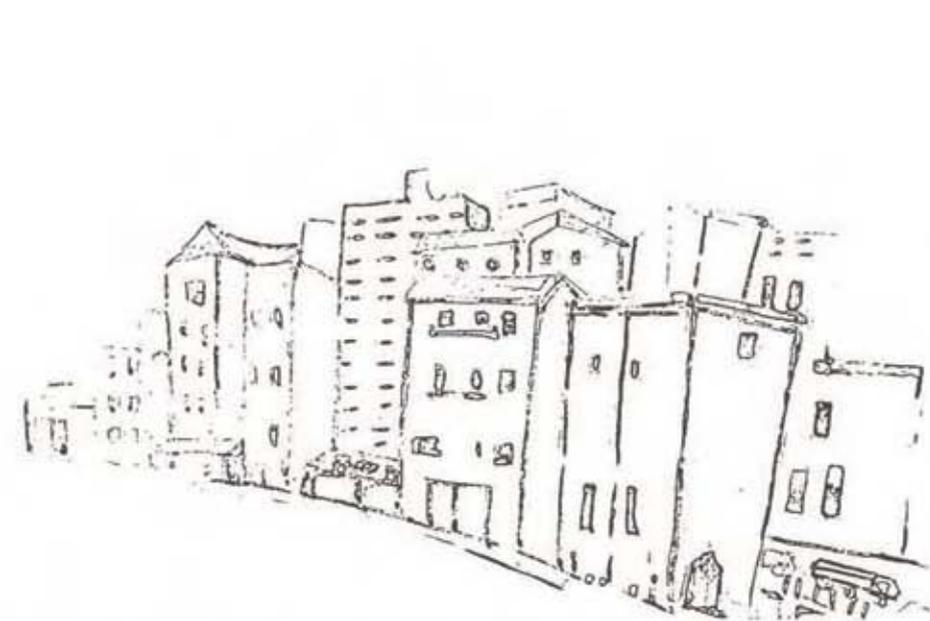
โครงการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้

มีนาคม 2552

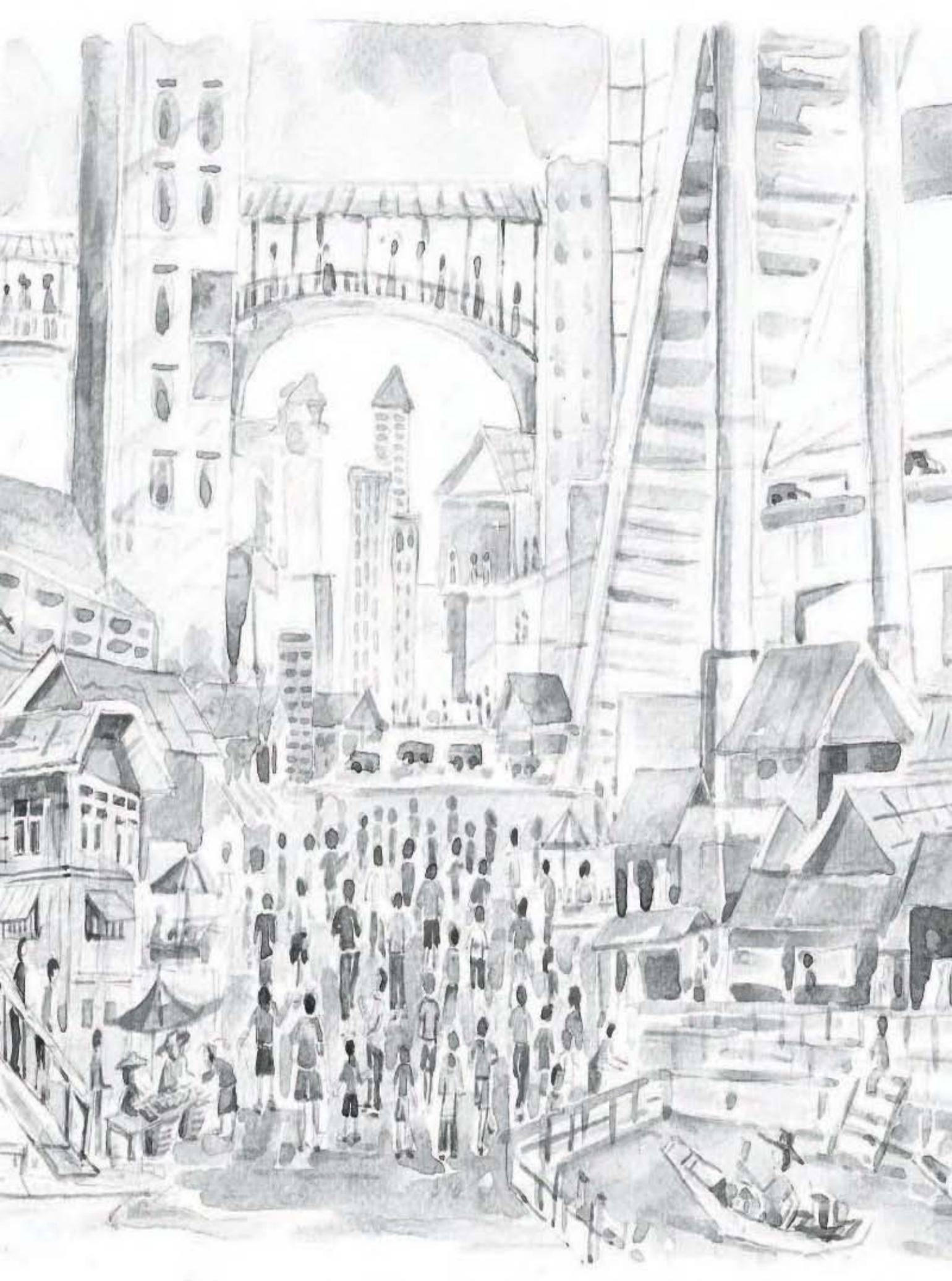

๑๑

พื้นที่รอบเมือง..
ไม่ว่าขนาดเล็ก ขนาดใหญ่
ล้วนเต็มไปด้วยภาพชีวิต
รอบผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ๑๑

เรื่องครอบครัว
เรื่องเพื่อน

๗ เรื่องของ “เมือง”

“พื้นที่ของเมือง ..ไม่ว่าเมืองขนาดเล็ก เมืองขนาดใหญ่
ล้วนเต็มไปด้วยภาพชีวิตของผู้คนกลุ่มต่างๆ
ที่ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม และหรือบางครั้งต่างเชื้อชาติ
สีผิว ผู้คนหลากหลายบทบาท หลายหน้าที่ อาชีพการงาน
..หากแต่ความต่างต่างนั้น กลับไม่ใช่อุปสรรคของการอยู่ร่วมกัน
หากเพียงผู้คนในพื้นที่นั้นๆ เข้าใจ เรียนรู้และเคารพ
มองเห็นคุณค่าของกันและกัน”

เรื่องราวของ “เมือง” เริ่มต้นขึ้นพร้อมๆ กับการพัฒนาประเทศ หากจะเท้าความกันจริงจัง ก็เริ่มมาตั้งแต่มีการติดต่อกับชาติตะวันตก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแพร่กระจายในสังคมโลก สำหรับประเทศไทยเองนั้น ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่นเดียวกัน ยิ่งเมื่อมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจในสมัยการปกครองของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 จนกระทั่งฉบับปัจจุบันนี้เป็นฉบับที่ 10 แล้วนั้น ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในหลายๆด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาที่นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าในสังคมและเทคโนโลยีที่ทันสมัย การคมนาคมที่สะดวกสบาย ที่ล้วนเกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ที่เรียกว่า “เมือง” และยิ่งเมืองเจริญมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งพลุกพล่าน และเต็มไปด้วยผู้คน ตึกสูง โรงงาน บริษัทห้างร้านต่างๆ และบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างที่อัดแอเต็มเมือง

“ผู้คนมาจากไหน เขามาทำอะไรกันในเมือง”

ถนนหนทาง น้ำ ไฟ ความทันสมัย ความเจริญต่างๆ ล้วนเป็นสีสันที่ดึงดูดและโดดเด่นของเมือง แต่สิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงแค่ภาพฉาบหน้า ที่ทำให้เข้าใจไปว่า คนเล็กๆ เหล่านี้เดินทางเข้าเมืองเพื่อปัจจัยข้างต้น แท้จริงแล้ว การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนนหนทาง การไฟฟ้า การประปา เขื่อน ระบบชลประทาน เป็นต้น เกิดขึ้นมากมายทั่วประเทศ โรงงานอุตสาหกรรมผุดขึ้นเต็มไปหมด เพื่อรองรับผลผลิตภาคเกษตรที่เพิ่มขึ้น ขณะที่ที่ดิน แหล่งทำกินก็น้อยลง เพราะคนที่มากขึ้น และไม่นานนัก คนที่มีวิถีชีวิตทำการเกษตรก็กลายเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ไม่ซ้าก็จำต้องอพยพเข้าเมือง ไปใช้ชีวิตในเมืองใหญ่..ไกลบ้านเกิด

บางคนเข้าเมืองมาทำงานในโรงงาน บางคนเข้ามาค้าขายหาบเร่แผงลอย บางคนเป็นลูกจ้างห้างร้าน บริษัท บางคนก็หาเช่ากินค่าบ้างก็หาค่ากินเช่า และจับจองพื้นที่ว่างเปล่าปลูกสร้างบ้านอาศัยหลับนอน ดังนั้น บ้านจึงเป็นเพียงที่พักใจเดียวในเมืองใหญ่ และด้วยสภาพบ้านของคนเล็กคนน้อยที่อัดแอปลูกสร้างกันหนาแน่น หลังคาชนหลังคาเช่นนี้เอง ภาพของชุมชนที่คนทั่วไปรู้สึกถึงจึงเต็มไปด้วยความไร้ระเบียบ ไม่สะอาดตา เป็นภาพที่สังคมมักเรียกว่า “สลัม”

เรื่องของ “บ้าน”

แหล่งชุมชนแออัด หรือ สลัม หรือในบางกรณีเรียกว่า แหล่งเสื่อมโทรม ความหมายของแหล่งเสื่อมโทรม คำๆ นี้เป็นคำซึ่งแปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า “slum” ที่มีความหมายเกี่ยวกับย่านที่พักอาศัยในเมือง ซึ่งประกอบด้วยอาคารเก่าแก่ ขำรุดทรุดโทรม มีบริเวณสกปรกรกรุงรัง

ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด ผิดสุขลักษณะ ต่ำกว่ามาตรฐานอันสมควร ทำให้ไม่ปลอดภัยในด้านสุขภาพและอนามัย

แหล่งชุมชนแออัดมักเป็นที่ดินรกร้าง ไม่มีการใช้ประโยชน์ และมักอยู่ในพื้นที่สูงชัน น้ำท่วมถึง อยู่ใต้ทางด่วน อยู่ใกล้โรงงานหรือที่ทิ้งขยะ และไม่มีสิทธิในการครอบครองที่ดิน โดยแหล่งชุมชนแออัดนั้น มักจะตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง อันเป็นมาจากแหล่งงาน แหล่งอาชีพของคนเล็กในเมืองใหญ่ที่ส่วนมากจะประกอบอาชีพในภาคการบริการ ค้าขาย ทั้งหาบเร่ แผงลอย เป็นพนักงานห้างสรรพสินค้า พนักงานบริการ ฯลฯ ... แหล่งงานจึงเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการขยายตัวของแหล่งชุมชน

นอกจากความสัมพันธ์ของชุมชนแออัดกับการประกอบอาชีพในเมืองแล้ว การเดินทาง ถนนหนทาง ก็เป็นปัจจัยอีกอย่างที่สำคัญต่อวิถีชีวิต ถนนหนทาง ย่าน หรือเขตพื้นที่ที่มีความหนาแน่น คับคั่งทั้งรถราและผู้คน จะเป็นผลดีสำหรับการประกอบอาชีพและรายได้ของคนเล็กๆ และด้วยรายได้ต่อวันไม่กี่บาท แต่มีรายจ่ายมากมายทั้งค่ากินอยู่ ค่าเช่าบ้าน ค่าใช้จ่ายจิปาถะ

“...ชีวิตของคนเล็กในเมืองใหญ่ เรื่องบ้าน เรื่องงาน เรื่องปากท้อง เรื่องที่ตั้งชุมชน จึงเป็นเรื่องเดียวกัน ที่ไม่อาจแยกจากกันได้”

ดังนั้น เมืองที่เติบโตมีความเจริญก้าวหน้าเมืองที่มีสถานะทางเศรษฐกิจดี เมืองที่มีผู้คนมากมาย หลากหลาย ไม่ว่าเมืองใดก็ตาม ในมุมเล็กๆ ของเมืองจะต้องมีแหล่งชุมชนแออัดซ่อนตัวอยู่ มุมของคนเล็กๆ ที่เป็นฟันเฟืองสำคัญหนึ่งของเมือง เป็นแรงงานในภาคบริการของเมือง ที่หลายคน

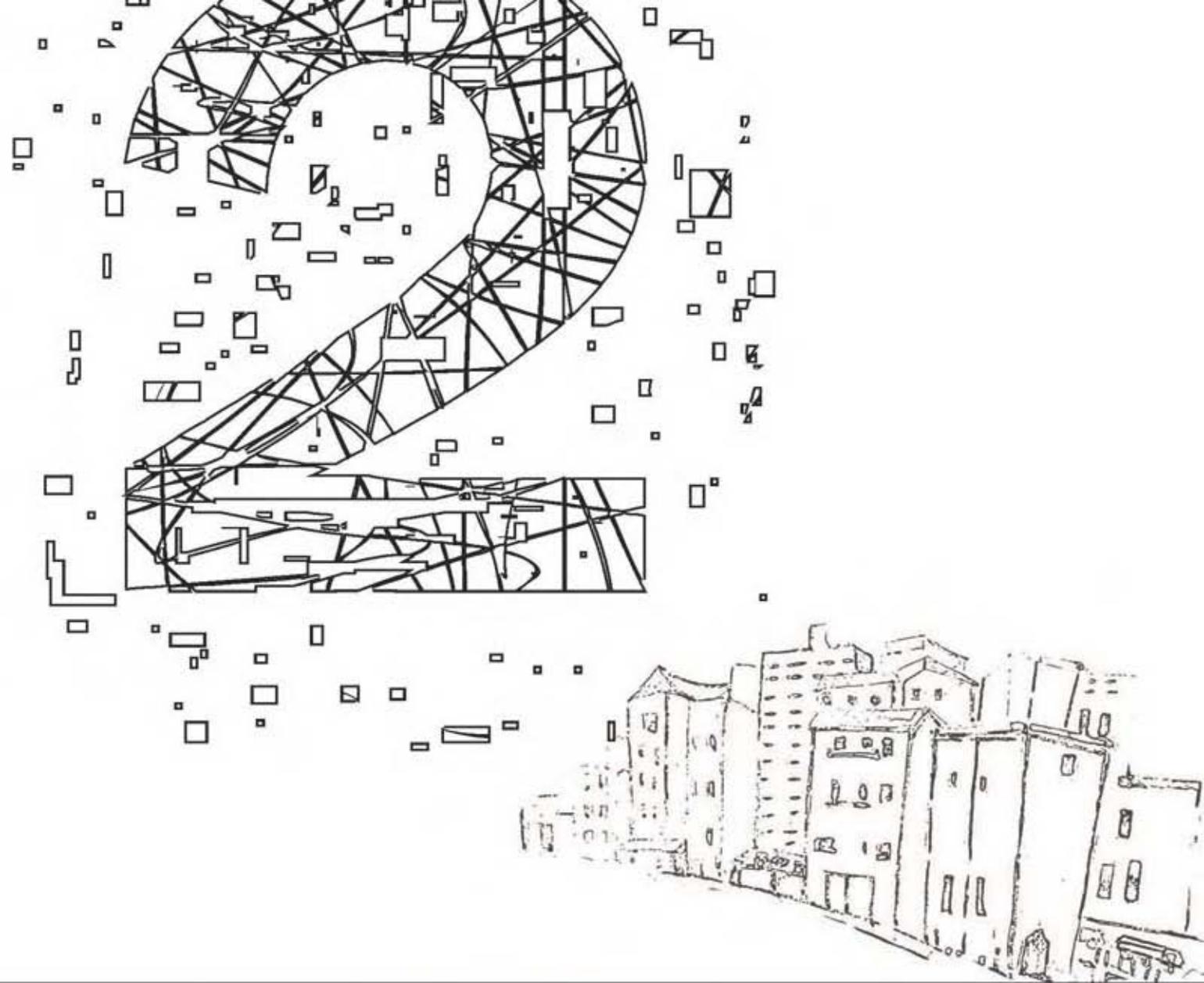
อาจมองเห็น และไม่ยอมรับ ที่หลายคนไม่ใส่ใจ และรับรู้ถึงการมีอยู่ ..แต่สำหรับคนเล็กๆ แล้ว “ชุมชนแออัด” คือ บ้าน ...ที่อาจไม่สวยงาม สะอาดตา แต่ก็อุ่นใจ อาจไม่ใหญ่โต ทันสมัยแต่ก็มีฝาไม้ หลังคาที่กันแดด กันฝน อาจไม่มีเฟอร์นิเจอร์อะไรมากมาย แต่ก็อาศัยหลับนอนเอาแรง ก่อนต้องออกไปทำงานอย่างขยันขันแข็งในวันใหม่

ขณะที่บ้านคือที่พักกาย พักใจที่สำคัญของคนเล็กในเมืองใหญ่ แต่ก็ต้องยอมรับว่าความแออัด หนาแน่นของสิ่งปลูกสร้าง บ้านเรือนที่อยู่อาศัย และจำนวนผู้คนที่มากขึ้นได้ส่งผลทำให้แหล่งชุมชนแออัดต่างๆ ต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้าน ทั้งปัญหาน้ำท่วมขังที่นานวันกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ปัญหาขยะล้นชุมชน และรวมทั้งปัญหาสังคม โดยเฉพาะเรื่องสิทธิและโอกาสในการได้รับการดูแลจากราชการ โอกาสทางการศึกษา โอกาสในการเข้าถึงการช่วยเหลือดูแล

ภาพความเข้าใจที่ไม่ยอมรับเช่นนี้เอง ทำให้คนเล็กๆ ที่อยู่ในชุมชนแออัด ถูกมองว่า เป็นบ่อเกิดของปัญหาสังคมทั้งหลาย ทั้งปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมต่างๆ และหลายครั้ง นำมาสู่การแก้ปัญหาโดยการไล่รื้อ ไล่ที่

บ้านที่ "สิ้นใจ"

เรื่องของ “คนจนเมือง”

คนจนเมือง คือ กลุ่มคนที่มีรายได้น้อย และขาดโอกาสในการเข้าถึง และครอบครองปัจจัยการผลิต ขาดอำนาจในการต่อรอง คนเล็กๆในเมืองใหญ่ ส่วนใหญ่ คือ คนหนุ่มคนสาวและวัยกลางคนที่ลี้วนเดินทางโยกย้ายจากชนบทเข้าสู่เมือง เพื่อหาแหล่งงานทำในเขตเมือง บางคนย้ายเข้าเมืองชั่วคราวชั่วคราวยามหมดฤดูทำนา บางคนย้ายเข้าเมืองถาวร ปลุกสร้างบ้านเรือนมีครอบครัว

โดยวิถีชีวิตของคนจนในเมืองนั้น ครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างมาก “ครอบครัว” เป็นเรี่ยวเป็นแรงสำคัญในการต่อสู้ดิ้นรน ทำงานในเมือง ขณะเดียวกัน สมาชิกในครอบครัวลูกหลาน พี่น้องก็ยังคงเป็นแรงงานสำคัญในการประกอบอาชีพ ทั้งอาชีพค้าขาย งานจักสาน งานฝีมือ ที่เป็นเศรษฐกิจนอกระบบ ...ครอบครัว หรือครัวเรือนของคนจนในเมืองจึงเต็มไปด้วยญาติ พี่น้อง กลุ่มเพื่อนร่วมชุมชน

เรื่องราวของคนเล็กในเมืองใหญ่ จึงเต็มไปด้วยการต่อสู้ การดิ้นรนเอาตัวรอด ต้องพึ่งพาตนเอง และพึ่งพากันและกันสูง เพราะไม่สามารถเข้าถึงการดูแลต่างๆ ที่ควรได้รับได้ ซึ่งสำหรับคนเล็กในเมืองใหญ่แล้ว พวกเขาเองก็มีความคิดฝัน ที่อยากจะมีบ้านเป็นของตนเอง อยากมีอาชีพ การงานที่มั่นคงเช่นกัน

หากแต่..ด้วยวิถีชีวิตที่ไม่เคยมั่นคง อาชีพ รายได้ที่ไม่แน่นอน บ้านเรือน อยู่อาศัยที่ไม่รู้จะต้องย้ายออกวันไหน ความไม่มั่นคงในชีวิต กลายเป็น โจทย์ปัญหาสำคัญสำหรับคนเล็กในเมืองใหญ่....“ทำอย่างไรเราจึงจะมี บ้านเป็นของตัวเอง และทำอย่างไรที่เราจะอยู่ได้อย่างพึ่งพาตนเอง และ มั่นคง”

เส้นทางสู่บ้านที่มั่นคง

“โครงการบ้านมั่นคง” เป็นโครงการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคนจน เมืองทั่วประเทศ ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือพอช. ที่เริ่มดำเนินการในปี 2546 จำนวน 10 ชุมชน นำร่อง และยังคงดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยดำเนินการไปแล้ว จำนวน 702 โครงการ 1,251 ชุมชน ในพื้นที่เมือง 237 เมือง มีครัวเรือนผู้เดือดร้อน ที่อยู่อาศัยเข้าร่วมโครงการ จำนวน 76,792 ครัวเรือน โครงการได้รับการอนุมัติในหลักการ จากคณะรัฐมนตรี ให้ดำเนินการไปจนถึงปี พ.ศ. 2554 จำนวนเป้าหมายประมาณ 200,000 ครัวเรือน

โครงการบ้านมั่นคง มีเป้าหมายสำคัญ คือ การแก้ปัญหาค่าเช่าที่ไม่มั่นคง ในที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง สร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน พัฒนาสาธารณูปโภค สิ่งแวดล้อมชุมชน และการพัฒนาที่อยู่อาศัย สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความสามารถในการจ่ายของชุมชน การพัฒนา ชุมชนอย่างบูรณาการ ทำให้ชาวชุมชนแออัด ได้รับการยอมรับจาก สาธารณะ ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดการจัดระบบข้อมูล แผนการพัฒนา ชุมชนแออัด การพัฒนาการบริหารจัดการของชุมชน การทำงานร่วมกัน หลายฝ่าย การปรับปรุงกฎระเบียบให้เอื้อกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของ คนจนและการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน

โดยมีรูปแบบในการแก้ไขปัญหา 5 วิธีด้วยกัน คือ การปรับปรุงในที่ดินเดิม (Slum upgrading) การปรับผังที่ดินใหม่ (Reblocking) การแบ่งปันที่ดินกับเจ้าของที่ดิน (Land sharing) การสร้างที่อยู่ใหม่ในที่ดินเดิม (Reconstruction) และการรื้อย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ (Relocation)

ในการตัดสินใจเลือกรูปแบบในการพัฒนาดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับปัจจัย ดังนี้ 1.ตัวชี้วัดชุมชน ที่ประกอบด้วย ความเหมาะสมและความต้องการการเงิน และประโยชน์ที่ได้รับ 2.เรื่องของที่ดิน เจ้าของที่ดินและความมั่นคง และ 3.หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลสำรวจชุมชนแออัดแยกประเภทที่ดิน

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนผู้มีรายได้น้อยในปี 2551 จำนวน 6,230 ชุมชน พบว่าจำนวน 2,903 ชุมชน หรือร้อยละ 46 อาศัยอยู่ในที่ดินรัฐ โดยที่ดินรัฐที่ชุมชนอยู่อาศัยมีจำนวนสูงสุด 5 ลำดับแรกคือ

- 1) ราชพัสดุ จำนวน 825 ชุมชน
- 2) สาธารณะ จำนวน 738 ชุมชน
- 3) กรมชลประทาน จำนวน 417 ชุมชน
- 4) การรถไฟแห่งประเทศไทย จำนวน 386 ชุมชน
- 5) กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี จำนวน 216 ชุมชน

และเจ้าของที่ดินที่ชุมชนอยู่อาศัยรองลงมา คือ

- ที่ดินเอกชน จำนวน 1,854 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 30
- องค์กรศาสนา (ที่ดินวัด/ที่ธรณีสงฆ์) จำนวน 1,168 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 19

- สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จำนวน 149 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 2
- และอื่นๆ จำนวน 158 ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 3

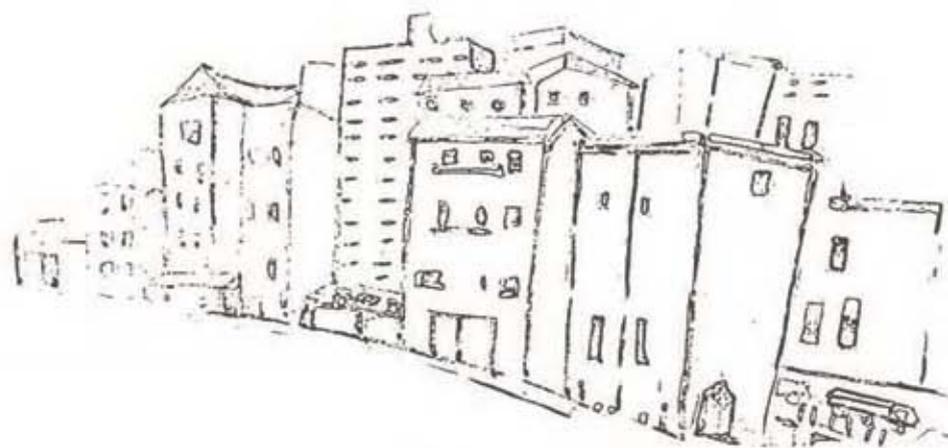
จากโครงการบ้านมั่นคง จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับชุมชนแออัด ที่ต้องการที่จะมีสิทธิในการอยู่อาศัยอย่างมั่นคงและยั่งยืน หลายชุมชนที่ผ่านการต่อสู้มาอย่างโชกโชนเพื่อที่จะมีบ้าน

หลายชุมชนที่กำลังประสบปัญหาการไล่รื้ออยู่ทุกวี่ทุกวัน ..จึงเดินเข้าสู่กระบวนการจัดการชุมชน ที่มีเป้าหมายร่วมกัน คือ การมีบ้านที่มั่นคง ..การมีชีวิตที่มั่นคง และได้รับการยอมรับจากสังคม ..มองเห็นคุณค่าและการมีอยู่ของพวกเขา คนเล็กในเมืองใหญ่ ..

บ้านที่มากกว่าคำว่า "บ้าน"

คนรักในเมืองใหญ่

..เคยลองคิดหรือไม่ว่า หากคิดจะเริ่มต้นมีบ้าน เป็นของตัวเองสักหลัง สิ่งสำคัญที่ต้องมี คืออะไร? หลายคนคงตอบว่า เริ่มจากการเตรียมเงิน ให้พร้อม ค้นคว้าข้อมูลบ้านที่อยากได้ อยากอยู่มาให้ดี จากนั้นก็เดินไป ยังโครงการบ้านจัดสรรที่สนใจ วางเงินมัดจำ ยื่นกู้บ้าน เมื่ออนุมัติได้รับ กุญแจก็เข้าอยู่ได้ทันที ...แล้วหลังจากนั้นล่ะ? ...ก็คงหนีไม่พ้นการทำงาน อย่างหนักเพื่อส่งบ้าน ส่งรถ และค่าใช้จ่ายจิปาถะนับไม่ถ้วน ไหนจะ กิจวัตรประจำวันที่คุ้นชินอย่างการตื่นแต่เช้ารีบไปทำงาน กลับถึงบ้านก็ ค่ำมืดตึ๊กตื้น ...เพื่อนบ้านหลังคาใกล้กันเจอกันนับครั้งได้ ต่างคนต่างอยู่ และต่างมีวิถีชีวิตของตัวเอง และนี่อาจจะเป็นวิถีชีวิตของคนเมืองสมัยนี้ ก็ว่าได้

...แต่ขณะที่มุมหนึ่งของเมือง กำลังก้าวไปอย่างรวดเร็ว หมู่บ้านจัดสรร คอนโดผุดขึ้นเป็นดอกเห็ดนั้น ยังมีคนเล็กๆ ในเมืองใหญ่อย่างจำนวน หนึ่งที่กำลังริเริ่มเปลี่ยนแปลงบางอย่างด้วยตัวเอง...บางอย่างที่สำคัญ และยั่งยืน

.....

พลิกบ้านด้วยใจคน พลิกพื้นที่ชุมชนด้วยบาน : กระบวนการบ้านมั่นคงเครือข่ายคลองบางบัว

บริเวณเขตบางเขนและเขตหลักสี่เป็นย่านเขตที่เรียกได้ว่ามีผู้คนอยู่กันหนาแน่นเพราะมีทั้งสถานศึกษา ย่านร้านค้า และตลาด ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะมีชุมชนตั้งบ้านเรือนกันมากมาย เพราะยิ่งเมืองเติบโตเท่าไร บ้านเรือนผู้คนก็มากขึ้นเป็นเงาตามตัว

หากแต่ เมื่อย้อนกลับไปกว่า 40 – 50 ปีแล้วนั้น ที่บริเวณนี้เป็นทุ่งกว้างและป่าสะแกทึบ ที่มีคลองไหลผ่าน ทำให้เมื่อเริ่มมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยที่ส่วนมากปลูกบ้านเรือนอยู่ติดริมน้ำ ปลูกพืชผักริมคลอง หาอยู่หากินจับสัตว์น้ำจากลำคลองที่ใสสะอาด

แต่นานวัน คนก็มากขึ้น บ้านเรือนก็เพิ่มขึ้น ตั้งบ้านปลูกเรือนกันสะเปะสะปะ ป่าที่เคยทึบ พื้นที่ที่เคยกว้าง น้ำที่เคยใส ก็เปลี่ยนแปลงไป...และกลายเป็นปัญหาที่จุดประกายให้ชุมชนที่พึ่งพิงอาศัยคลองบางบัวสายนี้ ลุกขึ้นมาจัดการบางอย่าง...

ตลิ่งพัง ส้วมซึม ขยะล้น : จุดเปลี่ยนที่หนึ่ง

แสวง พงษ์สุข ผู้ประสานงานเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัวและประธานชุมชนร้อยกรอง หนึ่งในชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลองบางบัว ย้อนความหลังเล่าว่า “ลุงเข้ามาอยู่ที่คลองบางบัวตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2512 สภาพตอนนั้นสายน้ำในคลองสะอาดมาก ส่วนบ้านเรือนริมคลองก็มีน้อยไม่มากเท่าตอนนี้ เราอยู่อาศัยจับสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลาในคลองมาทำกับข้าว ลองคิดภาพดูว่าเราสามารถเอาไม้แทงปลาขึ้นมาได้เลย เพราะน้ำใสและปลาก็ชุมมากทีเดียว

แต่พอกคนมากขึ้น บ้านเรือนก็มากขึ้น หลายอย่างก็เริ่มไม่เหมือนเดิม สายน้ำคูคลองไม่ใช่เหมือนเดิม น้ำเริ่มเสีย ทั้งน้ำจากครัวเรือนที่ทำอาหาร และการทิ้งขยะลงคลอง คิดดูว่าทุกหลังโยนขยะลงคลองหมด ไหนจะปัญหาจากน้ำเสียจากส้วม เนื่องจากพื้นที่เรา รถหรือเรือดูดส้วมเข้าไม่ได้ ชาวบ้านก็ต้องจัดการด้วยการต่อท่อระบายลงคลอง เราจะฝังกลบก็ไม่ได้ เพราะเราไม่มีที่ดิน แค่บ้านก็เต็มพื้นที่แล้ว ...หลายอย่างล้วนเป็นปัญหาที่ทำให้ น้ำเสีย”

เช่นเดียวกับ สงวน พลอยขาว ประธานกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบางบัว และ อรอนงค์ เสียงใส ประชาสัมพันธ์ชุมชนบางบัว (หลังกองการภาพ) “เราตั้งบ้านเรือนอยู่ริมชายคลองบ้านก็ขึ้นกันสะเปะสะปะ จนช่วงปี พ.ศ. 2535 มีบริการเรือโดยสารวิ่งจากบางเขนไปพระโขนง เวลาเรือวิ่งลูกคลื่นก็จะแรงมากทำให้ซัดน้ำเข้าตลิ่งชัน ซึ่งบ้านขายน้ำอย่างเราเอง เราใช้ถังส้วมซึม พอเจอ น้ำซัดแรงๆ ถังส้วมซึมก็ซึมมากขึ้น แนวขายน้ำที่เคยปลูกผักบุงได้ก็เริ่มไม่ได้ สัตว์ที่เคยมีก็หายไป”

ตลิ่งพัง ส้วมซึม ขยะล้น น้ำเสีย เป็นสภาพปัญหาที่ชุมชนเผชิญมาหลายปี ขณะที่ชุมชนต้องอยู่กับปัญหาที่มากขึ้นนั้น กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต่อเรื่องทรัพยากรธรรมชาติก็เกิดขึ้นควบคู่กัน และกลายเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับชุมชนหลายชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลองบางบัว ที่มาเริ่มต้นแก้ปัญหาของตัวเอง

แสวง พงษ์สุข “แรกๆ เลย ชาวบ้านก็รู้สึกว่ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน แต่เป็นสิ่งที่ราชการ สิ่งที่รัฐจะต้องทำ จะต้องแก้ไข เราคิดกันอย่างนี้จริงๆ จนกระทั่งปี พ.ศ.2542 เรามองเห็นปัญหามานาน จนเรามาคิดได้ว่าจริงๆ เป็นเรื่องเราเอง จะอาศัยเจ้าหน้าที่เขต ก็มีไม่มาก คนทำงานมีน้อยหยิบมือเดียว แต่ชาวบ้าน เรามีกันเป็นพัน เป็นหมื่น

หากรวมหลายชุมชน...คงจะหวังรอให้ราชการทำก็คงไม่ถูกต้องเลยคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราต้องมาเริ่มแก้ไขจัดการ...และบทเรียนหนึ่งที่สำคัญก็คือกว่าจะถึงวันที่เราเริ่มต้น น้ำในคลองก็ดำไปแล้ว และสัตว์น้ำก็หายไปแล้วเช่นกัน”

6 ชุมนำร่อง สู่ 11 ชุม “เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว”

ชุมชนเริ่มต้นจัดการปัญหาของตัวเอง โดยมี แสวง พงษ์สุข เป็นตัวตั้งตัวตีชักชวนชุมชนต่างๆ ที่อยู่ริมคลองบางบัวมาคุย เช่น ชุมชนร่วมใจพัฒนาเหนือ ชุมชนร่วมใจพัฒนาใต้ ชุมชนร้อยกรอง ชุมชนรุ่นใหม่พัฒนา ชุมชนบางบัวหลังกองการภาพ และชุมชนริมคลองบางบัว

จาก 6 ชุมชนที่มองเห็นปัญหาร่วมกัน นำมาสู่การรวมกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ที่ร่วมกันทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำเสีย โดยที่มีตัวแทนชุมชน ชุมชนละ 3 คนเข้ามาเป็นกรรมการ เมื่อเข้ารูปล้ำร้อย ก็ขยับจากเขตบางเขนไปชักชวนชุมชนในเขตหลักสี่อีก 5 ชุมชนมาเข้าร่วมด้วย โดยใช้การทำความเข้าใจ เอาปัญหาาร่วมกันมาคุย ทำให้เกิดเครือข่ายของชุมชนริมคลองบางบัวตลอดสาย

เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ประกอบด้วย

- ชุมชนบางบัว (หลังกองการภาพ)
- ชุมชนบางบัวเชิงสะพานไม้ 1
- ชุมชนชายคลองบางบัว
- ชุมชนร้อยกรอง
- ชุมชนร่วมใจพัฒนาเหนือ
- ชุมชนก้าวหน้า
- ชุมชนรุ่นใหม่พัฒนา

- ชุมชนร่วมใจพัฒนาใต้
 - ชุมชนอุทิศอนุสรณ์
 - ชุมชนบ้านบางเขน
 - และชุมชนสามัคคีร่วมใจ
- รวมทั้งสิ้น 2,555 หลังคาเรือน

กิจกรรมแรก คือ จัดการอุจจาระจากส้วม เครื่องถ่ายเริ่มต้นเขียนโครงการเรือดูดส้วม และโครงการการดักไขมันจากครัวเรือน จนเกิดนวัตกรรมถังดักไขมัน ราคาประหยัดที่ใช้งบประมาณเพียง 150 บาท ที่เกิดจากประสบการณ์การทำงานของแสวง พงษ์สุข และจากถังดักไขมันที่ขยับไปสู่การสร้างสำนักร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน การไม่ทิ้งขยะลงคูคลอง ทำให้เครื่องถ่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัวได้รับการกล่าวถึงในฐานะเครื่องถ่ายที่มีรูปธรรมการอนุรักษ์คูคลองอย่างเด่นชัด ได้รับโล่รางวัล และการยอมรับจากหน่วยงานราชการหลายแห่ง เช่น สมาคมการประติษฐ์ไทย และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

เอาทุนไปต่อยอด : เมื่อเครื่องถ่ายสร้างบ้าน เพื่อสร้างคน

จากประสบการณ์การทำงานในนามเครื่องถ่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ทำให้ชุมชนทั้ง 11 ชุมชนในเครื่องถ่าย ต่างก็เชื่อมร้อยกันด้วยฐานงานจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน แต่แม้ว่าชุมชนจะสามารถจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมคูคลองได้ในระดับหนึ่ง แต่เครื่องถ่ายก็มองว่าการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นเพียงจุดเริ่มต้น ยังไม่ใช่ว่าการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนสำหรับชุมชน

เพราะความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชนเอง ความตระหนักร่วมถึงความสำคัญ of สิ่งแวดล้อมที่รวมถึงสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ของบ้านเรือน ในแต่ละชุมชนยังเป็นปัญหาใหญ่ที่เป็นเงาคอยตามตัว หลายชุมชนในเครือข่ายต้องเผชิญกับการไล่อื้อ การต่อสู้เพื่อการมีที่อยู่อาศัย ขณะที่หลายชุมชนเผชิญกับการไม่ยอมรับ และการดูแล

“จะไล่เราทุกปี...ทำเหมือนไม่มีเราอยู่”

ที่ดินชุมชนเป็นที่ดินของกรมธนารักษ์ซึ่งที่ผ่านมาชุมชนเองก็อยู่อาศัยกันโดยไม่มี การจ่ายค่าเช่า เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เข้ามาจับจองที่ดินปลูกบ้านกันมานานแล้ว แต่ต่อมา ปัญหาเรื่องการไล่อื้อก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เรียกได้ว่า **ชู่ว่าจะไล่อื้ออยู่ทุกปี** ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวมากขึ้นจากที่ไม่เคยจ่ายค่าเช่าเลย ชาวบ้านก็จ่ายค่าเช่าอย่างถูกต้องตามเงื่อนไขของเจ้าของที่ดิน ...แต่เงื่อนไขนั้นก็กลับกลายเป็นภาระอย่างมากสำหรับคนหาเช่ากินค่าอย่างพวกเขา

ทวาย มาทอง ผู้นำชุมชนสามัคคีร่วมใจ “ที่ดินที่ชุมชนตั้งอยู่เป็นที่ดินของกรมธนารักษ์ บริเวณริมคลองบ้านจะมีมากแทบไม่มีที่ว่าง เพราะว่าคนมาอยู่ก่อนก็จะชวนเพื่อนมาอยู่ด้วยกัน สร้างบ้านกันจนเต็มพื้นที่แต่ก็ไม่มี การจ่ายค่าเช่าอะไร แต่ต่อมา ก็มักจะมีปัญหาเรื่องการไล่อื้อทุกปี ชุมชนเองเราก็พยายามต่อรองต่อสู้ทุกปีเหมือนกันจนขอเช่าที่ดินอยู่โดยตามระเบียบกรมธนารักษ์ตั้งไว้ที่ 18 บาท ต่อตารางวา ต่อเดือน แต่ในความเป็นจริงเราก็รู้ว่าชาวบ้านในชุมชนแออัด บางบ้านบางหลังยังต้องไปขอข้าววัดมากินอยู่เลย หากจะเก็บค่าเช่า 18 บาท เราจะเอาที่ไหนมาให้ จากปัญหานี้ทำให้คณะกรรมการชุมชนต่อสู้อย่างหนัก แขนงนำได้พยายามเรียกร้องเจรจากับอธิบดีกรมธนารักษ์ เราสู้อยู่นานจนเจรจาลดค่าเช่าได้เหลือเพียง 1.50 – 2 บาท และแม้ว่าจะลดค่าเช่าแต่บ้านของเราก็ยังไม่มั่นคงอยู่ดี”

ขณะที่ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาค่าเช่าที่ รายจ่ายที่เป็นภาระสำหรับอาชีพหาเช่ากินค่า ทำให้ต้องออกสู่นิวเคลียสอยู่ตลอดเวลา ไม่รู้ว่าจะถูกไล่ออเมื่อไหร่ ภาพของชุมชนในสายตาภายนอกเอง ก็เป็นปัญหาหนึ่ง ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ

กรุงเทพมหานคร ก็มองภาพของชุมชนในเรื่องปัญหาเสาเสพติด การลักขโมย และด้วยการมองเห็นเช่นนี้เอง ทำให้หน่วยงานท้องถิ่นต้องการจะเข้ามาจัดการ ในปีพ.ศ.2546 กรุงเทพมหานครอนุมัติโครงการสร้างถนนเรียบริมคลองสองฝั่งเขตหลักสี่และเขตบางเขน ซึ่งโครงการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชุมชน

แสวง พงษ์สุข “คำถามแรกที่ชาวบ้านคิด คือ แล้วเราจะไปอยู่ที่ไหน เพราะเราเป็นชุมชนแออัด เป็นที่รังเกียจ เขาต้องการขับไล่ ผลักภาระเราให้ไปอยู่ที่อื่น ไปอยู่ต่างจังหวัด แต่เราเกิด โตที่นี่ เราอยากอยู่บนที่ดินเดิม”

“เราอยากเปลี่ยนแปลง ..บ้านมั่นคงอาจคือคำตอบนั้น”

ช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง ปี พ.ศ.2546 โครงการบ้านมั่นคง ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)ก็ริเริ่มขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองทั้งนี้ เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว อันเป็นฐานการทำงานที่สำคัญของชุมชนริมคลองบางบัว ทั้งในเขตบางเขนและหลักสี่ จึงเริ่มขยับไปสู่การริเริ่มแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยชุมชนอย่างจริงจัง จากฐานชุมชนเดิม 11 ชุมชน ก็ขยับเพิ่มเติมอีก 4 ชุมชน คือ

ชุมชนใหม่รามอินทรา ก.ม.6 ชุมชนวรวิพัฒนา ชุมชนพิทักษ์คุณธรรม และชุมชนคลองหลุมไผ่ กลายเป็น 15 ชุมชน

กระบวนการเริ่มต้นขึ้น จากต้นทุนเดิมของเครือข่าย ที่ทำงานเรื่อง สิ่งแวดล้อม ทำให้ชาวบ้านต่างเห็นถึงความสำคัญของการร่วมไม้ร่วมมือ และการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนเอง และรวมทั้งเป็น ต้นทุนที่ทำให้แกนนำเครือข่ายเองได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กับหน่วยงานภาคีภายนอกหลายแห่งที่ทำงานร่วมกันในช่วงที่ผ่านมา โดยหนึ่งในภาคีสำคัญคือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) หรือ พอช.ที่ทำงานร่วมกันตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 ด้วยฐานงานสิ่งแวดล้อม ชุมชน

“บ้านมั่นคง” คืออะไร รูปร่างหน้าตา กระบวนการเป็นอย่างไรนั้น เป็นเรื่องขั้นต้นที่ชุมชนสนใจใคร่รู้ ด้วยเหตุนี้ เครือข่ายจึงชักชวนภาคี อย่าง พอช.เข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้าน โดยเชิญสำนักงานเขตเข้าร่วม สังเกตการณ์ และจากกระบวนการพูดคุยกัน ทำให้ชาวบ้านมองเห็น ประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะในเรื่องเงินสินเชื่อ และงบสาธารณูปโภคที่ ให้ฟรี ซึ่งทุกชุมชนเห็นดีด้วย แต่ก็พบเงื่อนไขสำคัญหนึ่ง คือ เป็นเรื่อง ยากมากที่จะเปลี่ยนจากชุมชนแออัดเป็นชุมชนบ้านมั่นคง เพราะเจ้าของ บ้านเช่า หอพักที่เป็นกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์ไม่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง ครั้งนี้ อันกลายเป็นโจทย์ปัญหาสำคัญในการทำงาน

ประภาส แสงประดับ ประธานสหกรณ์เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อม คลองบางบัว “เราเริ่มทำเรื่องบ้านมั่นคงในปีพ.ศ.2546 เริ่มจากการเอา เรื่องสิ่งแวดล้อม ที่เป็นฐานการทำงานมาคุย เอาเรื่องเด็กไม่สบาย เรื่อง ยาเสพติด เรื่องสังคมมาคุยกัน คนอื่นมองว่าเราเป็นพวกมีปัญหา ขยายยา เสพติด ปิดทางเข้าออกชุมชนเรา ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงจะมาเยี่ยม ชาวบ้าน ก็ไม่กล้าให้เขาเข้ามา เพราะอายตัวเอง ส่วนตัวเราเอง..เราย้ายเข้ามา อยู่ที่นี่ ภาพที่เราเห็นคือ เด็กเดินตมกาว ขยายม้า ไล่ตีไล่ฟันแทงกัน

เรียกได้ว่า บางบัวขึ้นชื่อมากเรื่องยา แต่คนในชุมชนก็ยังคงต่างคนต่างอยู่ไม่ริเริ่มแก้ไข เราเห็นแล้วเริ่มนึกถึงลูกนึกถึงหลาน เราเห็นอนาคตที่ลำบากนั้น เราอยากจะเปลี่ยนแปลง”

4 ปีในการสร้างบ้าน 4 ปีในการสร้างคน

ภายหลังจากที่ทุกชุมชน เห็นประโยชน์จากโครงการบ้านมั่นคงแล้ว กระบวนการเข้าร่วมโครงการ เริ่มตั้งแต่การจัดเวทีทำความเข้าใจ และขยายผลในระดับชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในชุมชน ที่ใช้เวลาอยู่นานกว่า 4 ปี นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2546 – 2549 ภายใต้อภิศักการดำเนินงานของเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ที่ช่วยสู่การจัดการเรื่องที่อยู่อาศัย

ระยะเวลากว่า 4 ปีในการสร้างความรู้ ความเข้าใจและขับเคลื่อนกระบวนการร่วมในชุมชนนั้น เป็นไปอย่างยากลำบาก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนนั้นต้องทำงาน หาเลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดังนั้น ความเข้าใจหรือความสนใจที่จะร่วมกระบวนการจึงจำกัด ทุกคนมีอาชีพหลักที่ต้องทำงาน และด้วยเงื่อนไขเช่นนี้เอง คณะกรรมการเครือข่ายใช้กระบวนการกลุ่มออมทรัพย์ เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานบ้านมั่นคง อันหมายรวมถึงขับเคลื่อนกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในเครือข่ายด้วย บนฐานประเด็นงาน 6 ประเด็น ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการ ข้อมูลและแผนชุมชน สวัสดิการและเศรษฐกิจ และอาชีพชุมชน

ขั้นตอนก้าวสู่บ้านมั่นคง

- ชุมชนสำรวจ และรู้ข้อมูลพื้นฐานของตัวเอง
- จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อออมเงิน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ออมทรัพย์เพื่อประกอบอาชีพ และออมทรัพย์สำหรับบ้านมั่นคง

- เรียกประชุม เปิดเวที โดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วม เช่น สถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัยศรีปทุม) สำนักงานเขตบางเขน และ กรมธนารักษ์ ในฐานะเจ้าของที่ดิน

- จากนั้นให้ชาวบ้าน เลือกคณะกรรมการชุมชน 7, 8, 9, 13, หรือ 15 คน ตามขนาดของชุมชน และกรรมการเหล่านั้นก็จะจัดสรร ตำแหน่งกันเองในแต่ละชุมชน

- ชุมชนแต่ละชุมชน จะเลือกตัวแทน 7 คน เพื่อเข้ามาเป็น คณะกรรมการเครือข่ายเมือง ที่มีการประชุมกันทุกเดือน

ตัวอย่าง กระบวนการทำงานเรื่องบ้านมั่นคงที่ชุมชนบางบัว อรอนงค์ เสียงใส “ที่ชุมชนบางบัว เราเริ่มตั้งแต่ทำกระบวนการ สํารวจข้อมูล คน กี่คน กี่ครัวเรือน บ้านทั่วไปกี่หลัง บ้านเช่ากี่หลัง มีบ้านเลขที่กี่หลัง นำไป สู่การจัดตั้งเครือข่ายบ้านมั่นคงจากข้อมูล..เราก็เอาข้อมูลมานั่งคุยกัน มา แลกเปลี่ยนกันในวงกว้าง ผลจากการพูดคุยกัน นำมาสู่การเกิดกลุ่ม ออมทรัพย์ ที่จัดระบบการออมเงินเดือนละ 200 บาท ที่ทุกคนต้องออม เป็นเวลา 2 ปี รวมทั้งเกิดการทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้หนี้ทั้งในระบบ และนอกระบบที่มี เอาข้อมูลมาวิเคราะห์และพูดคุยกันเพื่อหาทางลด รายจ่าย”

“ออมเสร็จเราให้กู้ ใครพร้อมก็เริ่มสร้าง”

“จากกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้เรารวมตัวกันสม่ำเสมอมากขึ้น เกิดการ ประชุมบ่อยครั้ง ขณะเดียวกันก็มีการจัดการสมาชิกโดยมีการแบ่งกลุ่ม ย่อยออกเป็น 7 โซนตามจำนวนกรรมการชุมชนและในแต่ละโซนก็แบ่ง ย่อยออกเป็น 28 กลุ่มย่อย ปัจจุบันเรามีกลุ่มย่อย 38 กลุ่ม ให้ชาวบ้าน ดูแลกันเองในกลุ่มย่อย สื่อสาร พูดคุยกันตามความสนิทสนมเมื่อสมาชิก

1

ปี 51	ใบคำขวัญ		เงินสะสมหุ้น		เงินผู้ซื้อ		
	รับ	จ่าย	รับ	ยอดคงเหลือ	คู่ไป	ชำระคืน	ยอดคงเหลือ
1/05/51							
10/05/51							
4.11.051							
20.051							
11.1.051					180,000	1198	1198

1

เงินฝาก			ดอกเบี้ย	ค่าปรับ	งบบุคลากร
ฝาก	ถอน	ยอดคงเหลือ			
		200,510	15,200-		
-100-	-	15,200-			อ.พร
-100-	-	15,200-			อ.พร
-100-	-	15,500-			อ.พร
100-	-	15,600-			อ.พร

ออมครบ 2 ปี ก็ทำการสำรวจความพร้อม หากออมเงินได้ 15,000 บาท ก็จะสามารถได้กู้ 150,000 บาทจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำหรับชุมชนบางบัว มีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 229 หลังคาเรือน โดยที่แต่ละหลังจะมีสมุดประจำของผู้ร่วมโครงการ ส่วนเงินก้อนนั้น ทางผู้กู้ จะไม่ได้เป็นคนถือเงิน เพราะอาจนำไปใช้อย่างอื่นได้ ในส่วนของการจัดการบ้านนั้น ค่าแรงสร้างบ้านเดี่ยวอยู่ที่ประมาณ 70,000 บาท ส่วนบ้านแฝดอยู่ที่ 130,000 บาท ซึ่งราคานี้เป็นราคาของชุมชน โดยใช้ช่างชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ทำให้เราคุมค่าใช้จ่ายได้ และพูดคุยกันได้ง่าย และที่สำคัญใช้ช่างชุมชน บ้านเสร็จมีปัญหาที่ยังตามกันได้”

ประภาส แสงประดับ ประธานสหกรณ์เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว “เราเริ่มต้นจากเรื่องออมเงิน เราออมเงินเพื่อให้เราเจอกัน ได้คุยกันมีกิจกรรมร่วมกัน พอเข้าที่เข้าทางก็จุดประกายตั้งกลุ่มย่อยแบ่ง บทบาทหน้าที่ พอชาวบ้านเริ่มรู้จักว่าตัวเองเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้า เขาก็จะเริ่มทำงาน ที่สำคัญคือ เราต้องทำให้ชาวบ้านเชื่อว่า พวกเขาทำได้ ผู้นำไม่ใช่ใคร ก็คือชาวบ้าน คือตัวเราเอง ปลุกชาวบ้านขึ้นมาทีละกลุ่มๆ จนคำพูดที่พูดเรื่องค่าเช่าว่าจะเสียทำไมก็เริ่มหายไป ระหว่างนั้นก็ยังมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในกลุ่มย่อยต่างๆ เราให้ความรู้ พูดคุยให้ข้อมูล จนแต่ละกลุ่มย่อยเขาสุขงอมด้วยตัวเองที่หมายถึงว่ากลุ่มย่อยเขาจะเป็นคนบอกเราเองว่า พร้อมสร้างบ้าน มีความเชื่อมั่นในกระบวนการกลุ่ม กลุ่มพร้อมมีเงินออมเพียงพอการออมไม่มีการถอน...เป็นการระเบิดจากภายในไม่ใช่ผู้นำบอก แต่ชาวบ้านจะรู้กันเองว่าเขาพร้อมจริงๆ”

ทั้งนี้ ปัจจุบัน เครือข่ายบางบัวมีเงินออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยรวมกัน จำนวน 17,549,200 บาท (ข้อมูล ณ กุมภาพันธ์ 2552)

“ปลูกบ้านตามใจผู้อยู่ ผูก่อตามใจผู้ใช้” :

การจัดการผังที่ดินแบบชุมชน

จะเห็นได้ว่า ในการจัดการบ้านมั่นคงนั้น ต้องเริ่มทำตั้งแต่การสำรวจข้อมูล ใช้ข้อมูล ให้เป็นประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจ และการยอมรับ เพื่อนำมาสู่การเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ ขณะเดียวกัน กลุ่มออมทรัพย์ก็เป็น ฐานสำคัญมากสำหรับการมีบ้านมั่นคง ไม่ใช่ เพียงประโยชน์ หรือคุณค่าในการรวมเงินทุน สำหรับสร้างบ้านเท่านั้น

แต่กลไกกลุ่มออมทรัพย์นั้นยังเป็นเครื่องมือ ในการสร้างความรู้สึกร่วมกันของคนในกลุ่ม อันเป็นผลจากการมีเวทีพูดคุย เวทีแลกเปลี่ยน กันบ่อยครั้ง เมื่อคุยกันมากขึ้น เจอกันบ่อยขึ้น ก็ย่อมรวมใจกันได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้กลไกยัง เชื่อมโยงไปถึงกระบวนการในการจัดการผัง การใช้ที่ดินของชุมชนด้วย

ใครอยากอยู่ตรงไหน เพราะอะไร หรือ ใครไม่อยากอยู่ตรงไหน เพราะอะไร ล้วนเป็น สิ่งสำคัญที่ต้องใส่ใจ เพราะหากปลูกสร้างบ้าน ไปแล้ว มีปัญหาความขัดแย้งในอนาคตย่อม จะได้ไม่คุ้มเสีย ด้วยเหตุนี้เอง กระบวนการ ที่เครือข่ายใช้ในการจัดการที่ดินเพื่อปลูก สร้างบ้าน คือ

“ปลูกบ้านตามใจผู้อยู่ ผูกอยู่ตามใจผู้ใช้” เลือกที่ดินตามความสมัครใจโดยมีเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นตัวตั้ง คนนี้สนิทสนม ชอบพอกับคนนี้ ก็สร้างบ้านอยู่ติดกัน คนนี้ไม่ชอบคนนั้น ก็จัดวางให้ห่างกันไป ใช้กลุ่มย่อยเป็นเครื่องมือในการทำงาน ไม่ใช่มีอิสระ จนทำอะไรได้ทุกอย่าง เพราะอย่างน้อย กลุ่มที่ตัวเองเป็นสมาชิกอยู่ก็จะดูแลกันอีกที ดังนั้นจึงไม่มีระบบการจับสลาก แต่ใช้ระบบกลุ่มที่ระหว่างกลุ่มจะคุยกัน คุยกันตั้งแต่เรื่องเล็กจนเรื่องใหญ่ ที่ดินบริเวณไหน จะอยู่ติดกับใคร จะปลูกบ้านแบบใด บ้านเดี่ยว บ้านแฝด จะปลูกแบบไหนหรือใหม่แล้วทำใหม่ทั้งหมด หรือซื้อเป็นบางส่วนแล้วปรับปรุงบนที่เดิม ชาวบ้านจะร่วมกันตัดสินใจ

ดังนั้น จึงมีการจัดสรรพื้นที่ส่วนกลาง คือ สวน สนามเด็กเล่น ประชาคมถนนส่วนร่วม รวม 4 จุด ออกมา จากนั้นจึงเอาพื้นที่ที่เหลือมาหารจากครัวเรือน เช่น แบ่งได้ครัวเรือนละกว้าง 5 เมตร ยาว 10 เมตร ทุกครัวเรือนจะได้เท่ากันหมด แต่จะได้สิทธิที่หลัง ก็พิจารณาตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เช่น หลังคาเรือนละ 6 – 8 คน โดยเอาทะเบียนบ้านที่มีคนอยู่จริงเป็นเกณฑ์ หากจำนวนผู้อยู่อาศัยมากกว่านี้ก็มีสิทธิได้อีกหนึ่งหลัง

โดยในส่วนของที่ดินนั้น ก็เข้าร่วมกันในนามสหกรณ์ ผ่านสหกรณ์เคหะสถานคลองบางบัว ที่ดินที่เช่าทั้งหมดนั้น ก่อนการจัดสรรก็จะมีการกันพื้นที่ส่วนกลางสำหรับคนในชุมชน ที่ไม่ต้องเสียค่าเช่า เนื่องจากกรรมธนากรักษ์ไม่เก็บ ทั้งนี้ ขนาดที่ดินนั้นแต่ละชุมชน จะได้พื้นที่ไม่เท่ากัน พิจารณาตามจำนวนคน คนมากพื้นที่มาก คนน้อยพื้นที่น้อย โดยเกณฑ์การจัดการที่ดินเช่นนี้ กรรมธนากรักษ์จะลงมาวัดแปลง เอาประชากรและหลังคาเรือนมาหาร และเมื่อได้สินเชื่อสำหรับปลูกสร้าง กรรมการของชุมชนก็จะทำหน้าที่ในการหาราคากลางสินค้า ทั้งอิฐหินดินทราย หากใครมีราคาถูกลงกว่าก็แจ้งบอกกันได้

และในส่วนการสั่งซื้อของนั้น ชาวบ้านจะสั่งซื้อของตัวเอง ทางกรรมการจะเป็นผู้ดำเนินการจ่ายเงินให้ โดยสิ่งสำคัญเมื่อได้วัสดุแล้ว เจ้าของบ้านต้องตรวจเช็คใบเสร็จทุกครั้งก่อนที่จะเซ็นรับ จากนั้นกรรมการจะตรวจดูใบเสร็จการสั่งซื้อ แล้วเอามาเย็บใส่เล่มสมุดประจำตัวของสมาชิก ซึ่งสามารถใช้จ่ายได้ตามเกณฑ์งบประมาณสินเชื่อ หากใช้สินเชื่อหมดแล้วมีส่วนเกินก็เป็นสิ่งที่เจ้าบ้านต้องรับผิดชอบเอง รายละเอียดต่างๆ ทั้งในการออม การกู้ การใช้สินเชื่อ การสั่งซื้อ การปลูกสร้าง การจัดสรรพื้นที่ ล้วนเป็นสาระสำคัญที่ไม่เคยตกหล่นไปจากการพูดคุยกันของสมาชิกในแต่ละชุมชน เรียกได้ว่าคุยกันสารพัดเรื่อง ลงมือร่วมกันทุกอย่าง เบิกพื้นที่วางท่อระบายน้ำ ทำถนนส่วนรวม และผลจากการคุยกันทุกเรื่อง ลงมือร่วมกันทุกอย่างนี้เอง ก็เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ความรู้สึกสนิท ซิดเชื่อของชาวบ้านแบ่งบานขึ้นอย่างรวดเร็ว

ยกพลขึ้นบก!!

การทำงานของเครือข่ายฯ ขยับเข้าสู่เรื่องการจัดการแก้ไขปัญหาคืออยู่อาศัย หากแต่ประเด็นสิ่งแวดล้อม ก็ยังคงเป็นฐานคิดที่สำคัญเสมอของเครือข่าย ดังนั้น ในการทำงานเรื่องบ้านมั่นคงเองนั้น การเชื่อมโยงเรื่องบ้านและสิ่งแวดล้อม จึงเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านกลไกการจัดการผังที่ดินใหม่

รูปธรรมนำร่อง ก่อเกิดขึ้นที่ชุมชนสามัคคีร่วมใจ ซึ่งเป็นชุมชนนำร่องในการทำบ้านมั่นคงของเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว

ทวายเป็นผู้นำชุมชนสามัคคีร่วมใจ “การเริ่มต้นของเรา เพราะเรามองเห็นปัญหา เรามีบทเรียน และประสบการณ์จากการทำ เครือข่ายสิ่งแวดล้อมมาก่อน จากการทำงาน สิ่งแวดล้อม เราก็มาทำบ้านมั่นคง เจอคำถาม ที่ว่าทำไมเราอยู่อาศัยมาตีๆ หลายสิบปี ทำไม ต้องเป็นหนี้ด้วยการทำบ้านมั่นคง เราเลยบอก ว่า หากอยากได้ของใหม่ ก็ต้องเป็นหนี้ อยากร ู้ได้ของใหม่ก็ต้องเพิ่มเงิน ตอนนี้มีโอกาส เราได้รับโอกาสจากภาครัฐ เราเคยถูกมองว่า เป็นชาวสลัม เป็นคนทำให้คุณลุงและน้ำเน่า ทั้งๆ ที่จริงๆ แล้วเราเองก็ลำบากจากน้ำเน่า เสีย นั้น แต่เราก็โดนตราหน้าว่า เป็นคนทำน้ำ เสีย...

เราประชุมแล้วประชุมอีก ทำอย่างไรที่จะ จัดการอย่างยั่งยืนแล้วเราก็พบว่า เราต้องเอา คนที่อยู่บ้านริมคลองขึ้นมาอยู่บนบก คำถาม ใหญ่ต่อมา คือ แล้วจะทำอย่างไรที่จะเอาคน ริมคลองขึ้นมาบนบก

เพราะเราเป็นชุมชนแรก เราเริ่มตั้งแต่การ รณรงค์ทำความเข้าใจให้ข้อมูลเราอธิบายด้วย ความรู้สึกเราว่า ถ้าเราสร้างบ้าน แม้เราจะได้อายุไม่กี่ปีก็ตาย แต่เราสร้างไว้ บ้านนั้นก็ เป็น ของลูกของหลานเป็นความมั่นคงสำหรับ พวกเขา คนที่เรารัก และก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

สำหรับชุมชนสามัคคีร่วมใจ เพราะในช่วงการเริ่มต้นนั้น ชุมชนมีเงิน ออมทรัพย์อยู่จำนวนหนึ่ง เราจึงมีเงิน ที่จะไปเริ่มต้นทำโครงการได้เลย วิธีการของเรา คือ เราพบว่าคนชอบคิดกันง่ายๆ ว่าเป็นหนี้จะเป็นทำไม ดังนั้น เราต้องพยายามปรับเปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนพฤติกรรมของเขา เราอาจสร้างบ้าน แต่เราต้องพยายามสร้างคนในบ้านให้เข้มแข็งด้วย ในการทำงานนั้น เครือข่ายจึงพยายามสร้างบ้านที่สวยงาม ขณะที่จิตใจของผู้อาศัยก็งามขึ้นด้วย การจะไปให้ถึงจุดมุ่งหวังนั้น เราอาศัยกิจกรรมนับไม่ถ้วน เอากิจกรรมเป็นพื้นที่ในการเจอกัน คุยกัน เรามองเรื่องกิจกรรม”

ประกาส แสงประดับ “เริ่มจากฐานกลุ่มบ้าน เริ่มจากกลุ่มเล็กๆ กลุ่มละ 2 – 3 หลัง เริ่มขยายกลุ่มทีละกลุ่มๆ เรียกว่าทำงานแบบเอาปาล้อมเมือง คนที่คิดเหมือนกันมากเข้า คนที่ไม่เห็นด้วยนั้น ก็ต้องเริ่มเปลี่ยนท่าที คนบนบกที่ไม่ยอมก็ต้องเริ่มคิด ดังนั้นเราจึงจัดการด้วยการเอากระบวนการทางของชุมชนเป็นกลไกในการจัดการ ชาวบ้านจะเป็นคนตอบเองว่า ชุมชนควรจะทำอย่างไร”

ดังนั้น รูปแบบที่เครือข่ายใช้ในการยกพลขึ้นบก จึงเป็นกระบวนการทางสังคมที่ไม่ใช่การบังคับเอาชนะคะคาน หรือเรียกร้องอย่างไม่มีเหตุผล หากแต่เป็นการเอากลไกทางสังคมเป็นตัวตั้ง เอาเรื่องสิทธิที่เท่าเทียมกัน ของทุกคนมาใช้เป็นตัววัด เอาประโยชน์ส่วนรวมตั้งเป็นธงในการก้าวไปร่วมกัน

ด้วยเหตุนี้ เมื่อทุกคนได้สิทธิในการเช่าที่ดินเท่ากันหมด หากไม่ยอมติดตามเกณฑ์ คริวเรือนที่อาศัยอยู่ชายน้ำก็จะขึ้นมาไม่ได้ ดังนั้นในช่วงการเฉลี่ยพื้นที่นั้น ในแต่ละชุมชน ชาวบ้านจะใช้กระบวนการทางสังคมในการจัดการ ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ของผู้คนบนประโยชน์ร่วมกัน คือ หากไม่ยอมแบ่ง ทำให้คนชายน้ำอยู่ไม่ได้ ก็ยอมส่งผลทำให้คนบนบก

อยู่ไม่ได้เช่นกัน เพราะในการเช่าที่ดิน หรือกระบวนการบ้านมั่นคงนั้น เป็นกระบวนการของชุมชน เป็นเรื่องทางสังคมของชุมชน บนเป้าหมายของการอยู่ร่วมกัน

“นี่เป็นกระบวนการของการอยู่ร่วมกัน”

วันนี้ การทำงานของเครือข่ายบ้านมั่นคง เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ก้าวเดินมาไกลถึงก้าวอย่างรูปธรรมความสำเร็จ บ้านหลายหลังปลูกสร้างเสร็จ มีครัวเรือนเข้าอยู่อาศัย บ้านบางหลังยังอยู่ในกระบวนการก่อสร้าง ปัญหาหลายอย่างในอดีตคลี่คลายเปลี่ยนไป เช่น เดียวกับบทเรียน และประสบการณ์หลายอย่างที่เคยล้มลุกคลุกคลานก็ถูกนำมาปรับใช้ แกไขการทำงานในปัจจุบัน

เมื่อเอ่ยถึมาถึงบทเรียน สำหรับชุมชนแล้วบทเรียนสำคัญหนึ่ง คือ การทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ ที่มีทั้งล้มและรอด ซึ่งมีผลมาจากกระบวนการทำงานของกรรมการกลุ่มเอง จากบทเรียนนี้ทำให้เครือข่ายตระหนักถึงความสำคัญในการทำงานของกรรมการมากขึ้น

“โปร่งใส ซื่อสัตย์ ตรวจสอบได้ เป็นตัวอย่าง”

กลายเป็นคุณสมบัติสำคัญ ที่มีผลอย่างยิ่งต่อการวางตัวของกรรมการในการทำงานปัจจุบัน และพบว่า คุณสมบัติเช่นนี้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมไม้ร่วมมือกันทำงานกันมากขึ้น เพราะทุกคนต่างเชื่อมั่นในตัวแกนนำของพวกเขาั่นเอง

ขณะเดียวกัน จากต้นทุนเดิมในการทำงานเชื่อมโยงในรูปเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ได้สร้างความรู้สำคัญหลายด้านแก่ชุมชน สมาชิกทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมร่วมคิดร่วมทำร่วมแก้ปัญหาโดยชุมชน การมีโอกาสในการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดโลกทัศน์และ

จุดประกายพลังในการกลับมาพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมทั้งเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว ยังเป็นห้องเรียนแกนนำที่สำคัญ แกนนำชุมชนหลายคนเติบโต เป็นดอกผลสำคัญจากการทำงานของเครือข่ายสิ่งแวดล้อม เกิดต้นทุนทั้งทุนคน ทุนชุมชน ทุนความรู้ ที่นำมาทำงานต่อในเรื่องการแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยในเวลาต่อมา

จากต้นทุนแกนนำที่ก่อเกิดขึ้น จากกระบวนการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ขยายต่อมายังการสร้างคนในกระบวนการจัดการบ้านมั่นคง ... “คน” อันได้แก่สมาชิกในกลุ่ม สมาชิกในชุมชน ทั้งนี้การตระหนักและรับรู้ปัญหาเข้าถึงข้อมูลชุมชนร่วมกันนั้น นับว่าเป็นจุดสำคัญ ในการเข้าถึงหัวใจของชาวบ้าน หัวใจที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงตัวเอง อยากเห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ริเริ่ม ลงมือด้วยสองมือของตัวเอง และภายใต้ความเปลี่ยนแปลงนั้นก็ได้เกิดขึ้นในลักษณะตัวใครตัวมัน ไม่ใช่การโดดเดี่ยว หากแต่เป็นการเติบโตและก้าวไปร่วมกัน การอยู่ร่วมกันที่มากกว่าการเอาเงินมาออมเพื่อกักร่วมกัน ได้บ้านแล้วก็ต่างคนต่างอยู่ แต่เป็นการอยู่ร่วมกันที่เอาใจมาลงหุ้น เอาแรงมาร่วมทำแบ่งทุกข์และป็นสุขร่วมกัน

ประกาศ แสงประดับ “สถานการณ์ชุมชนเรานิ่งเราไม่มีสถานการณ์ร้อน เรายังไม่ถูกไล่อื้อจริงๆ เหมือนบ่อนไก่ที่ร้อนมาก จนคนต้องลุกมาสู้ แต่ชุมชนเรา เครือข่ายเราคนนิ่งมาก ดังนั้นถ้าไม่สร้างกลุ่มย่อย ไม่มีทางพลิก หรือทางเปลี่ยนได้เลย คนที่อยู่ก็อยู่มา 70 - 80 ปีแล้วจะเปลี่ยนก็อยาก ดังนั้น เราจึงต้องใช้สถานการณ์มาเปลี่ยน เอาเด็กมาเปลี่ยน เอาเด็กติดยาไปเข้าค่าย โดยเครื่องมือในการพลิกความคิดของคนนั้น เราใช้ข้อมูล เรามีรูปธรรมเรามีกระบวนการให้คนในชุมชนได้มีบทบาทพอทุกคนเริ่มได้ถกได้เถียงกัน เริ่มพูดคุยกันและส่วนมากคนจะเปลี่ยนความคิดได้นั้น เราต้องสร้างศรัทธาชี้ให้เห็นว่าตัวเขาที่ต้องลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงตัวเอง เปลี่ยนแปลงชุมชน จนเกิดการพลิกจากข้างล่าง ชาวบ้านอยากลงมือทำเริ่มอยากเห็นภาพชุมชนแบบที่เขาอยากได้เกิดขึ้นจริงๆ ทุกคนมองเห็นส่วนรวม มองเห็นกันและกัน”

ด้วยคุณค่าและความหมายของกระบวนการที่อยู่ร่วมกันเช่นนี้ สำหรับชุมชนจึงไม่ได้หยุดนิ่งแค่กลุ่มชุมชนภายในเครือข่าย แต่ได้ขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ โดยอาศัยกลไกการทำงานในลักษณะ “คณะกรรมการเมืองบางเขน”

คณะกรรมการเมือง เป็นรูปแบบการทำงานที่มีโครงสร้างการทำงานชัดเจน มีภาคี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและขับไปสู่เรื่องการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่นการจัดทำตลาดน้ำ เป็นต้น โดยโครงสร้างของคณะกรรมการเมืองนั้น ประกอบไปด้วย

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตบางเขน หัวหน้าฝ่ายงานต่างๆ ของเขต เช่น หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน หัวหน้าฝ่ายรักษาความสะอาด และสาธารณสุข หัวหน้าเทศกิจ หัวหน้าฝ่ายรายได้ หัวหน้าฝ่ายการศึกษา หัวหน้าฝ่ายทะเบียน หัวหน้าฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หัวหน้าฝ่ายการคลัง และเจ้าหน้าที่สำนักงานระบายน้ำ เป็นต้น ผู้แทนสำนักงานพัฒนาสังคม รวมทั้งมีตัวแทนการไฟฟ้านครหลวงและตัวแทนจากชุมชน อธิการบดีจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครได้เข้ามาช่วยพัฒนาทางด้านสังคม เช่น การส่งเสริมอาชีพ ด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาตลาดน้ำ การศึกษาการวิจัยและพัฒนา ทั้งอาจารย์และนักศึกษา ส่วนมหาวิทยาลัยศรีปทุม ได้ช่วยในส่วนการออกแบบผังชุมชน ออกแบบบ้าน ชวนกันคิดและทำอย่างมีส่วนร่วมอย่างบูรณาการ

บทบาทหน้าที่นั้น ในแต่ละชุมชนจะมีกลไกของเครือข่ายเป็นฐานในการทำงาน โดยอาศัยกรรมการของเครือข่ายที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนเลือกทำหน้าที่ในชุมชนของตนเอง แก้ไขปัญหาร่วมกันในระดับเครือข่าย หากแต่ในระดับปัญหาที่เชื่อมโยงทั้งเมือง อาจด้วยเงื่อนไขในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆ การประสานราชการ และรวมทั้งกลไกราชการที่จะเอื้อประโยชน์ สร้างการยอมรับสำหรับชุมชน ทำให้คณะกรรมการเมืองมีบทบาทในส่วนนี้ โดยคณะกรรมการเมืองนั้นจะมีการประชุมกันทุกเดือน โดยเอามติที่เห็นร่วมกันจากเครือข่าย มาหารือในระดับคณะกรรมการเมือง

ประภาส แสงประดับ “เมื่อก่อน ตอนเราไปติดต่องานกับกรมธนารักษ์ เขาก็ไม่เชื่อถือเรา ไปติดต่องานกับสำนักงานระบายน้ำ กทม.เขาก็ไม่รับเรื่องเรา ไหนจะเรื่องกฎเกณฑ์ของกรมธนารักษ์ที่ไม่เอื้อต่อชุมชน ต่อขนาดพื้นที่ ไปติดต่องานสำนักงานเขต ไปติดต่อมหาวิทยาลัย เขาก็มองเรา ผิดกฎหมาย เราทำอะไรก็ขยับตัวยาก ทะเลาะกับเจ้าของที่ ทะเลาะกับเขต เราต้องฝ่ากำแพงที่หนาмаกตอนที่เราต้องทำให้เขตเห็นใจ พอกลับบ้านไปเราได้แต่นอนเอามือก่ายหน้าผากเราพยายามชักชวนท้องถิ่นให้มาร่วมทำ เขาก็บอกว่า จะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการบุกรุกมากขึ้น ทางสำนักเขตเลยขอมาร่วมสังเกตการณ์ก่อน จนต่อมาเราก็เริ่มเปิดเวทีร่วมกัน ก็เริ่มชักชวนหน่วยงาน ภาคีต่างๆ เจ้าของที่ดินเข้ามาร่วม จนหลังๆ หน่วยงานต่างๆ ก็เข้ามาร่วมเองโดยไม่ต้องชวน เกิดการปรับเปลี่ยนความคิดระหว่างกัน ทั้งคนในชุมชน หน่วยงานเองก็เปลี่ยนยิ่งพอเรามีโครงการ เรามีตัวอย่าง เขาเริ่มยอมรับ เราเริ่มต่อสำนักงานเขตได้ เกิดความเชื่อถือ เริ่มเชิญหน่วยงานหน่วยนั้น หน่วยนี้เข้ามา ร่วมประชุมร่วมคุยได้ จนทำให้กรมธนารักษ์เจ้าของที่ เขาเริ่มเห็นว่ามีการทำงานที่มีความน่าเชื่อถือ จากวงคุยหลายครั้ง ก็เริ่มเห็นโครงสร้างการทำงาน จนก่อเกิด คณะกรรมการเมือง ที่เป็นกระบวนการทำงานทางสังคม ที่ให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันรับรู้ เกิดภาพการกระจายทั้งเขต ทั้งเมือง โดยคณะกรรมการเมืองจะมีบทบาทคุมไม่ให้เกิดชุมชนแออัด ท้องถิ่นก็ทำงานง่าย เพราะมีเครือข่าย มีคณะกรรมการคอยดูแล เอาปัญหามาจัดการ สำรองทำข้อมูลเป็นเครื่องมือให้ท้องถิ่น พอมีข้อมูลก็เสนอแผน ก่อนหน้านี้เมื่อจะถูกรื้อ ต่างคนก็ต่างไป แต่ตอนนี้เรามีกรรมการเมือง ที่เข้ามาช่วยจัดการ เกิดการเจรจาต่อรองร่วมกันมาขอเจรจาได้”

กนกศักดิ์ วิภาตกนก ผู้ประสานงานคณะกรรมการเมืองบางเขน “ก่อนนี้ เราอยู่ของเราเอง ทำให้เราคิดว่าเราลำบากอยู่ชุมชนเดียว แต่พอ เราได้ไปเรียนรู้ชุมชนอื่น เห็นภาพปัญหาาร่วมกัน เราเห็นทางสู้ เห็นทาง ที่จะเปลี่ยนแปลงเหมือนวันนี้ถามว่าเรามีความสุขหรือไม่...เรามีความสุข เราเปลี่ยนแปลงบ้านเรา เปรียบแล้วก็เหมือนนรกกับสวรรค์ ทุกอย่าง เปลี่ยน คนไม่สวยก็สวยขึ้น จากเราต่างคนต่างอยู่ เราก็มารู้จักกันหมด เรายกมือไหว้ทักทายกัน ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้เราถ่มน้ำลายใส่กัน อย่าง กรรมการเองเราได้เรียนรู้เจอผู้คนมากมายได้เพื่อนได้ความรู้ และที่สุดๆ จริงๆ เราได้ชุมชน เราเป็นชุมชนมากขึ้น ไม่ต่างคนต่างอยู่ แต่เป็นภาพ ที่เราอยู่ร่วมกันและไม่ใช่แค่ชุมชนเราอยู่ร่วมกันได้แต่เราต้องทำทั้งสังคม ทั้งเมือง เราไปช่วยชุมชนอื่น พอเวลาเราเดินกลับไปดู เรามีความสุข เพราะที่ๆ เราเคยช่วยเปลี่ยนไปและเขามีความสุขอย่างที่เรา มี ภาพมัน มากกว่าแค่เราจริงๆ”

บางอย่างหลังบ้าน

และแม้ว่า ผลลัพธ์ของบ้านมั่นคง จะทำให้ชุมชนมีบ้านที่มีสภาพที่ดีขึ้น มีความสวยงามมากเพียงใด แต่ผลลัพธ์ที่ซ่อนอยู่หลังบ้านนั้น กลับนำ ภาควิชาใจกว่า เพราะบ้านมั่นคงทำให้สังคมยอมรับในชุมชนมากขึ้น เป็นการยอมรับถึงคุณค่า ตัวตนของคนตัวเล็กๆ ที่ใช้หนึ่งสมอง สองมือ และ หัวใจทำงาน และที่สำคัญ คือ คุณค่าที่ตัวชาวบ้าน ตัวสมาชิก ตัวแกนนำ มองเห็นคุณค่าของตัวเอง ภาควิชาใจในตัวตนของตนเอง และใช้ความ ภาควิชาใจนั้นทำงานเพื่อคนอื่นฯ ดังจะเห็นได้จาก การขยายผลไปยัง ชุมชนอุทิศอนุสรณ์ และชุมชนบ้านบางเขน

สมนึก กล่าวทอง ประธานชุมชนอุทิศอนุสรณ์ “ก่อนนี้ เขตบางเขนต้องการที่ดินเพื่อจะทำที่จอดรถ เลยมีแผนจะรื้อย้ายเรา การมีเครือข่ายทำให้เราเห็นหนทางที่จะช่วยเราได้ เครือข่ายที่เข้ามาช่วยให้ความรู้ ให้ข้อมูลจนเราเองก็กลับมาเริ่มต้นทำที่ชุมชน จนตอนนี้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไป”

ทั้งสองชุมชนนี้กำลังอยู่ในช่วงดำเนินการสร้างบ้าน เป็นชุมชนล่าสุดที่เครือข่ายเข้าไปทำงาน ด้วยรูปแบบการขยายผลจากชุมชนหนึ่งสู่ชุมชนหนึ่ง โดยอาศัยการเข้าไปทำความเข้าใจให้ความรู้ ขั้นตอนทุกอย่างในการเริ่มต้นทำตั้งแต่ศูนย์ การขยายจากชุมชนที่ประสบสำเร็จ คือ เครื่องยืนยันได้ดีกว่ารูปธรรมความสำเร็จแม้ว่าจะต้องใช้เวลาหลายปี แต่เมื่อถึงวันที่เห็นรูปธรรมนั้นเป็นรูปเป็นร่าง นอกจากชุมชนเองที่มีความสุขต่อความสำเร็จนั้นแล้ว ยังได้จุดประกายให้กับเพื่อนพี่น้องที่ต่างชุมชน

พิศญากร สมพงษ์ ประธานกลุ่มออมทรัพย์ที่อยู่อาศัย ชุมชนอุทิศอนุสรณ์ “ตอนนี้ ชาวบ้านหันหน้ามาคุยกันมากขึ้น เริ่มมาคุยกันว่าข้างบ้านเปิดเพลงเสียงดังบ้าง หมาเห่าดังบ้าง แต่เมื่อก่อนนั้นแทบจะไม่มีเลยเราคุยกัน เพราะเราทำงานร่วมกัน เอาปัญหามาคุยกัน ตอนนี้คุยกัน ที่สำคัญคนรุ่นใหม่เรามีคนรุ่นใหม่เข้ามาทำงาน ให้บทบาทหน้าที่ เขาทำงาน และสำคัญเรื่องการเรียนรู้ เอาปัญหามาแก้กัน มาแลกเปลี่ยน มาปรึกษากัน ขยายระหว่างกัน”

สำหรับคนเล็กคนน้อยในสังคมเมืองอย่างกรุงเทพฯ การปันสุขคงไม่ใช่การหยิบยื่นเงินทอง สิ่งของมีมูลค่าให้แก่กัน ..หากแต่การแบ่งปันความรู้ แบ่งปันประสบการณ์ และยื่นไมตรีจิตที่จะช่วยเหลือกัน กลับมีคุณค่ามากกว่าบ้านมั่นคงเป็นเพียงรูปธรรมของกระบวนการแต่เนื้อหาใจความและสาระที่ซ่อนอยู่ หัวใจของบ้าน คือ “คน”

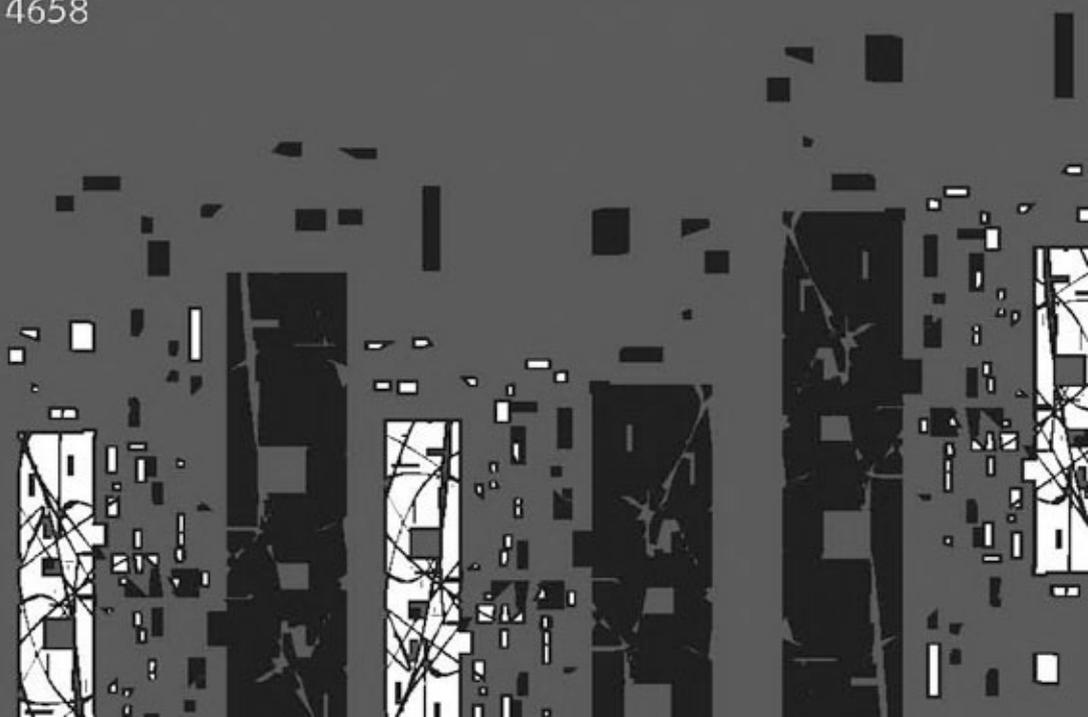

คนที่มีส่วนร่วมในชุมชน คนที่ใบหน้าเปื้อนรอยยิ้ม และพูดอย่าง
เต็มปากเต็มคำว่า “เราเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง เราทำได้ด้วยตัวเอง เราไม่
ต้องรอพึ่งใคร เป็นความปลาบปล้ำใจ ...เราจะอยู่ที่นี้ไปจนตาย และ
ลูกหลานก็จะอยู่ต่อไปเรื่อยๆ อยู่กับสิ่งที่เราสร้างขึ้นมา”

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้ที่
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
ชุมชนบางบัว (หลังกองการภาพ)
ซอยพหลโยธิน 49/2
แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน
กรุงเทพ 10220

หรือ ประภาส แสงประดับ
ประธานสหกรณ์เครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว
7/19 หมู่ 6 ซอยพหลโยธิน 49/2
แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน
กรุงเทพฯ 10220
087 – 503 – 4658

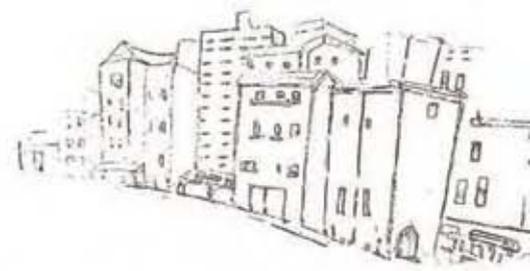

บ้านมั่นคงเมืองรังสิต :

กำหนดชีวิตที่บ้านมั่นคง วางแผนอนาคตเพื่อลูกหลาน

สองฝั่งคลองรังสิตมีผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ตลอดแนว ในยุคแรกๆ ผู้คนทำนา ท่งนาเขียวขจีสุดลูกหูลูกตา ต่อมาเมืองขยายขึ้น ความเจริญได้เข้าถึงเมืองรังสิต จากท่งนากว้างใหญ่ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นบ้านจัดสรร โรงงานอุตสาหกรรมใหญ่เล็ก ผู้คนจากต่างถิ่นต่างพากันเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองรังสิต ทำงานโรงงาน รับจ้าง ขายของ และอื่นๆ ผู้คนหลังไหลจากชนบทมุ่งสู่เมืองเพื่อหางานทำ การหาที่อยู่อาศัยก็เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการหางานทำเช่นกัน การปลูกสร้างบ้านในที่เช่าหรือปลูกในที่ดินรัฐจึงไม่ยั่งยืน

ในช่วงปี 2546 เป็นต้นมา เทศบาลเมืองรังสิตมีนโยบายปรับปรุงภูมิทัศน์ โดยเฉพาะคลองสายหลัก แนวทางการปรับปรุงของเมืองรังสิตส่วนใหญ่จะรื้อย้ายไปอยู่ในที่ดินใหม่เป็นหลัก เนื่องจากชุมชนผู้บุกรุกในเขตเมืองรังสิต อาศัยอยู่บริเวณริมคลองรังสิตประยูรศักดิ์ ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นคลองส่งน้ำเพื่อทำการเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันคลอง ได้เป็นทางระบายน้ำ เป็นที่เก็บกักน้ำ เพื่อมิให้น้ำท่วมในเมืองชั้นใน (เมืองหลวง) ไปแล้ว เทศบาลที่ดูแลรับผิดชอบจึงเน้นการทำเขื่อนกั้นน้ำ เสริมคันรอบคลอง ขุดลอกคลองเพื่อที่จะให้คลองเก็บน้ำได้มากขึ้น นโยบายผลักดันชาวบ้านผู้บุกรุกให้ออกจากพื้นที่จึงทำมาอย่างต่อเนื่อง

ความสูญเสีย ก่อเกิดปัญญา

“ถ้าไฟไหม้บ้านเรา พวกเราก็คงอยู่กันแบบเดิมๆ ไม่คิดอะไรมากไปกว่าที่เป็นอยู่”

“นิด” นริรัตน์ ลาบุญสา แกนนำคนสำคัญของบ้านมั่นคงชุมชนรังสิต นิมิตรใหม่พัฒนา ซึ่งตั้งอยู่ที่รังสิตคลอง 1 ซอยรังสิต-นครนายก 13 เล่า ย้อนให้ฟังว่า แต่เดิมนั้นเราใช้ชื่อชุมชนมิตรสัมพันธ์เช่าที่ดินเอกชนอยู่มานานกว่า 40 ปีแล้ว มีร้อยกว่าหลังคาเรือน ค่าเช่าตั้งแต่ไม่กี่บาทจนราคาสุดท้ายอยู่ราวๆ 300 - 500 บาท/เดือน ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ สมัยก่อนไม่มีน้ำ ไม่มีไฟใช้ ต้องซื้อใช้ บ้านที่อยู่ก็ต่อเติมจนแน่นไปหมด หน้าฝนทางเดินน้ำก็ขังแต่ก็อยู่ได้ไม่เดือดร้อนอะไรจ่ายค่าเช่าถูกแม้ในใจคิดว่าวันหนึ่งเราคงถูกไล่ที่ เพราะว่าเมืองเจริญขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ได้แค่คิดไม่ได้ทำอะไร จนเที่ยงคืนวันที่ 9 มีนาคม 2547 ไฟได้ไหม้ลูกไหม้ชุมชนด้วยบ้านที่สร้างจากวัสดุที่ไม่คงทนถาวร ภายในเวลาไม่นานนัก พี่น้อง 84 ครัวเรือนก็กลายเป็นคนไร้ที่อยู่ทันทีหมดสิ้นทุกอย่าง เจ้าของที่ดินถือโอกาสยกเลิกสัญญาเช่าที่ดิน จะไปหาที่อยู่ใหม่ในเมืองรังสิตค่าเช่าก็แพงแล้วในเวลานั้น เหลือแต่กำลังใจของเรา และพี่น้องที่ร่วมทุกข์สุขกันมานานจนเป็นครอบครัวเดียวกัน ชีวิตต้องเดินต่อ...

เทศบาลเมืองรังสิตได้ยื่นมือมาช่วย จัดหาที่อยู่อาศัยชั่วคราวให้ ทางเดินที่พี่น้องอยู่ จัดหาน้ำไฟ ห้องน้ำ อาหารการกินครบ 3 มื้อ เกือบ 2 ปี เต็มที่พี่น้องเด็กเล็ก คนเฒ่าอยู่ในเต็นท์หนาว ร้อน ฝนตกก็ต้องอดทนเอา 2 ปี ให้อะไรๆ กับพี่น้องอย่างที่ไม่คาดคิดมาก่อน

ตำบลประชาธิปไตย เป็นตำบลที่เทศบาลรังสิต ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการออมทรัพย์มาตั้งแต่ปี 2542 ใครจะออมเท่าไรก็ได้ มีมากออมมาก มีน้อยออมน้อย แต่ก็ไม่รู้ว่าจะออมเพื่ออะไร ยังไร้ทิศทางอยู่ กลุ่มพี่น้องชุมชนมิตรสัมพันธ์เริ่มออมเงินกันตั้งแต่ปี 2543 - 2547 มีเงินออมเพียง 200,000 บาทเท่านั้น

เราต้องคิดเรื่องที่อยู่อาศัยที่มั่นคงแล้ว ชีวิตคงไม่ย้อนกลับไปอยู่แบบสลัมอีกต่อไปในช่วงหลังไฟไหม้ พอช. ได้เข้ามาพูดคุยเรื่องบ้านมั่นคงให้พี่น้องฟัง ถ้าอยากมีบ้านมั่นคง ราคาไม่แพง พี่น้องต้องรวมกลุ่ม และออมทรัพย์ เมื่อรู้ว่าเรานั้นจะออมทรัพย์ไปเพื่ออะไร แทบไม่น่าเชื่อว่ากลุ่มสามารถเก็บเงินออมรายวันได้สองล้านบาทภายในเวลาหนึ่งปี

พี่น้องที่โดนไฟไหม้จากชุมชนมิตรสัมพันธ์ ไม่มีเงื่อนไขความขัดแย้งใดๆ เพราะไม่มีอะไรที่จะเสียไปมากกว่าที่เป็นอยู่แล้ว แม้ว่าในเวลานั้นคำว่า “บ้านมั่นคง” ก็ยังไม่มี ความเข้าใจชัดเจนนัก แม้แต่เจ้าหน้าที่ พอช. เองก็ยังไม่ ได้มีประสบการณ์ในเรื่องนี้มากนัก แคนนำ ได้ไปประชุมร่วมกับ พอช. และเทศบาลเมืองรังสิตอยู่เสมอ ได้มีโอกาสไปดูงานในพื้นที่บ้านมั่นคงบางแห่ง และมีการแลกเปลี่ยนความคิดกับพี่น้องในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งก็เพิ่งจะเริ่มเหมือนกัน แล้วเอากลับมาคุยกันกับพี่น้องในชุมชน ความมั่นใจเริ่มเกิดขึ้นและการยึดมั่นที่ตัดสินใจร่วมกัน เป็นจุดสำคัญที่ทำให้ต้องเดินหน้าอย่างไม่มีเงื่อนไขและทางเลือกอื่นใด ไม่เช่นนั้นพี่น้อง 84 ครัวเรือนก็จะต้องแยกย้ายกันต่างคนต่างอยู่ พี่น้องรวมกลุ่มกันออมทรัพย์ เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง 6 เดือน ก็เริ่มหาซื้อที่ดินสร้างบ้าน เทศบาลและพอช. ได้เข้ามาช่วยพี่น้อง หาที่อยู่อาศัยใหม่ เริ่มจากเจรจาจากขอซื้อที่ดินแปลงเดิมแต่เจ้าของขายในราคาแพง พี่น้องอาจแบกรับภาระค่าใช้จ่าย

ไม่ไหว และจะเป็นปัญหาต่อไปในอนาคตได้ ต่อมาเจ้าของที่เสนอที่ดิน
ผืนใกล้ๆ เป็นทุ่งนาอยู่ท้ายซอยเดิมที่เคยอยู่ พี่น้องสนใจเพราะอยู่ใกล้
ที่ทำกินเดิม เดินทางสะดวก จึงตัดสินใจซื้อที่ดิน 8 ไร่ 2 งาน 17
ตารางวา เสร็จจ่าต่อรองแล้วเหลือราคาตารางวาละ 8,000 บาท

การออมทรัพย์จะแบ่งเป็น 2 แบบ คือ ออมรายวัน เพื่อที่อยู่อาศัยวันละ
20 - 50 - 100 บาท และออมหุ้นเดือนละ 100 บาท

ทำไมจึงต้องเก็บวันละ 20 บาท พี่น้องเรามีรายได้น้อย รับจ้างรายวัน
หรือเป็นพ่อค้าแม่ขาย เมื่อจัดประชุมถามว่า “เราจะออมเพื่อที่อยู่อาศัย
กันและจะเก็บเดือนละ 600 บาท พี่น้องไหม้ย” พี่น้องบอกว่าไม่ไหว
“เอ้าจั้นเอาใหม่ เก็บวันละ 20 บาท พี่น้องไหม้ย” “สบายมากๆ มาเก็บ
ได้เลย” พี่น้องพร้อมใจตอบ และแล้วการแบ่งกลุ่มย่อยเก็บเงินก็เริ่มขึ้น
เราจะแบ่งกลุ่มย่อยเป็น 9 กลุ่มย่อย แล้วมีหัวหน้ากลุ่มย่อยคอยเก็บเงินทุก
วัน นำมาฝากกับเหรียญกึ่งบาทก็รวบรวมไปฝากธนาคารทุกวัน

เช่น บ้านมั่นคงชุมชนนิคมพัฒนาใหม่พัฒนามีเงินกองทุนรวมทั้งสิ้น
792,200 บาท แยกได้

- เงินออมเพื่อที่อยู่อาศัย	82,000	บาท
- เงินออมหุ้น	648,200	บาท
- เงินออมเพื่อสวัสดิการ (ออมวันละบาท)	62,000	บาท

(ข้อมูล ณ มกราคม 2552)

เรียนรู้ ขยายผล

ชุมชนคลองสว่าง เริ่มเข้ามาเรียนรู้ในการทำบ้านมั่นคง ถัดจากชุมชน
มิตรสัมพันธ์ ชุมชนคลองสว่าง อยู่ในซอยพหลโยธิน 92 ด้านหลังติดกับ
คลองรังสิตประยูรศักดิ์ ช่วงคลองที่ชุมชนอยู่มีลักษณะเป็นคั้งน้ำและเคย
เป็นอู่ต่อเรือสว่างซึ่งเป็นเรือขุด จึงเรียกชื่อว่าคลองสว่าง โดยชาวบ้าน
ส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด บ้างก็ถูกไล่ที่มาจากหน้าโรงพยาบาลอภัยรักษ์
เข้ามาตั้งรกรากกันประมาณ 20 ปี ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง
ค้าขาย ทำงานโรงงาน เก็บของเก่าขาย มีรายได้ไม่แน่นอน ปัจจุบันมี

56 คริวเรือน ชาวบ้านใช้น้ำจากคลอง ไม่มีน้ำประปา ต่อมาน้ำในคลองเน่าเสียบ่อย ส่วนใหญ่น้ำเน่าเสียมาจากโรงงาน ตลาด ห้างร้าน จนไม่สามารถใช้น้ำได้ดี ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก ถ้าใช้น้ำแล้วเกิดโรคผิวหนัง ผด ผื่น ขึ้น ช่วงหน้าแล้งยิ่งลำบากหนัก พี่น้องชุมชนคลองส่วานคิดว่า ถ้ายังปล่อยน้ำเสียลงคลองอยู่อย่างนี้ น้ำต้องเน่าแน่ไม่มีวันดีขึ้นมา จึงร่วมกันคิดทำการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงคลอง เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่น ปี 2544 ได้งบประมาณมูลนิธิชุมชนไท ซึ่งเป็นงบสนับสนุนจาก DANCED มาทำเรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ป้าทองคำ วรสวัสดิ์ แกนนำชุมชนคลองส่วาน “ชุมชนคลองส่วานมีการออมทรัพย์มาตั้งแต่ปี 2543 ออมเพื่อแก้ปัญหาตนเอง ลดเงินกู้นอกระบบ พอปี 2546 มีโครงการบ้านมั่นคงเข้ามาสมาชิกก็อยากแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย เพราะเราอยู่ในที่ไม่มั่นคง เป็นที่ของกรมชลประทาน สภาพบ้านเรือนทั่วไปเป็นบ้านไม้ผุพัง ทรุดโทรม แรกๆ คิดว่าจะไปหาที่อยู่ใหม่ แต่อาชีพรายได้ไม่ขยับ และพี่น้องก็ผูกพันกับที่อยู่เดิมไม่อยากย้ายไปไหน จึงทำโครงการขอเช่าที่ดินเดิมและปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมโดยใช้งบประมาณอุปโภคจากโครงการมาปรับปรุง แบ่งงบเป็น 2 ก้อน คือ 40%

ปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อม ดูแลลำคลอง ปรับปรุงภูมิทัศน์ อีก 60% ปรับปรุงบ้าน ทำสีใหม่ ซ่อมบ้านให้มีสภาพดีขึ้น และสมาชิกก็ยังรวมกลุ่มกันพัฒนากลุ่มอาชีพ จัดสวัสดิการ อยากมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่อยากสร้างหนี้ จากที่ต่างคนต่างอยู่ตามลำพัง พอทำโครงการทำให้มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน ทั้งองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐ”

ลุงทองอยู่ วงศาบุญโญ เล่าว่า “ชุมชนคูคตพัฒนาอยู่บนที่ดินกรมชลประทานชายคลองยาวประมาณ 800 เมตร อยู่มานานราวๆ 70 ปี มีสมาชิก 79 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นคนรังสิตดั้งเดิม ได้ข่าวเรื่องบ้านมั่นคงเมื่อปี 2548 สนใจขอเข้าไปเรียนรู้ด้วย จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ได้ 3 เดือน ก็ไปร่วมสัมมนาที่กระทรวงพลังงานเรื่องพลังงานทดแทน ได้งบประมาณสนับสนุนมาทำกิจกรรมด้านพลังงานทดแทน ด้านสิ่งแวดล้อม ปี 2547 ชุมชนคูคตเสนอโครงการบ้านมั่นคง ปรับปรุงที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิม”

ปี 2550 ได้งบประมาณจากหน่วยงานสิ่งแวดล้อม ทำน้ำหมักชีวภาพ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชน ต่อมา ชุมชนเจอปัญหาน้ำท่วม พอช.เข้ามาสำรวจเพื่อทำการช่วยเหลือพี่น้องที่เดือดร้อนให้งบสนับสนุนอีก 100,000 บาท เพื่อแก้ไขปัญหา

ลุงวิเชียร ศรีสวัสดิ์ เล่าต่อว่า “ลุงอยู่ชุมชนเอสทีไอ เข้าที่เอกชน อยู่มานานแล้ว คิดๆ อยู่ว่าวันหนึ่งเราจะโดนไล่ที่เหมือนคนอื่นมัย แต่เรา รวมตัวกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ พอตั้งหนึ่งปีเท่านั้นแหละ โดนเลย” จึงได้ ประชุมปรึกษาหารือกันในหมู่มิตรสหายว่าเราต้องแก้ปัญหาคือที่อยู่อาศัย แล้ว ตอนนี่ก็เป็นโอกาสดีที่มีโครงการบ้านมั่นคงมาสนับสนุน จึงตัดสินใจ จัดตั้งสหกรณ์สร้างสรรค์นครรังสิตซึ่งเกิดจากการรวมตัวของ 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเอสทีไอพัฒนา ชุมชนหลังแมคโคร ชุมชนสะพานคู่ และ ชุมชนบ้านชายคลอง เป็นชุมชนที่บุกรุกที่ดินริมคลองและเข้าที่ดินเอกชน ถ้าจะซื้อที่ดินเดิมคนที่อยู่เดิมและไม่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงก็ต้อง ย้ายออกไปด้วย จึงคิดว่าไปหาที่อยู่ใหม่ดีกว่า ฟิน้องที่ไม่ย้ายก็ยังคงอยู่ที่เดิม ได้ จึงรวมกลุ่มกัน 4 ชุมชนหาซื้อที่ดินใหม่ มีเนื้อที่ 6 ไร่ 1 งาน

ชุมชนสะพานแก้ว เป็นชุมชนใหญ่อยู่หลังตลาดรังสิต อยู่กันทั้งสองฝั่ง คลอง เป็นที่ดินกรมชลประทาน มีสมาชิก 159 ครอบครัว ชุมชน สะพานแก้วเป็นแหล่งยาเสพติด โสเภณี มีเจ้าหน้าที่รัฐลงไปบ่อยมาก กรมชลประทานมอบให้เทศบาลดูแลปรับปรุงภูมิทัศน์ ชุมชนสะพานแก้ว จะโดนหมายไล่รื้อบ่อยมาก จนสามารถที่จะเอาหมายศาลติดผ้าบ้านเป็น วอลเปเปอร์ได้ ชาวบ้านโดนหมายศาลบ่อยจนคิดว่ก็คงอยู่ไปได้เรื่อยๆ เพราะทางการก็ไม่ได้เข้ามาจัดการอย่างใด ชาวบ้านเคยต่อรองที่จะอยู่ใน ที่ดินเดิมมา 3 รุ่นแล้ว แต่ด้วยเป็นที่ดินที่เจริญมากแล้ว จนถึงปี 2548 เทศบาลเรียกชาวบ้านไปคุยว่าจะดำเนินการไล่รื้อจริง ขอให้ชาวบ้านย้าย ที่อยู่

ชาวบ้านแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งพร้อมที่จะย้ายออกไป ส่วนอีกกลุ่ม ยืนยันที่จะอยู่ในที่ดินเดิม กลุ่มที่พร้อมจะย้ายออกไปก็เริ่มดำเนินการเรื่อง การออมทรัพย์ และเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง และเจรจากับเทศบาล ขอเวลาในการเตรียมตัวและเทศบาลก็อนุโลมให้

แต่เนื่องจากชุมชนสะพานแก้วเคยตั้งกลุ่มออมทรัพย์มาแล้วถึง 2 ครั้ง แต่ก็ล้มเลิกไปเพราะเกิดความล้มเหลวในการจัดการด้านการเงิน พอจะรวมกันครั้งที่ 3 ชาวบ้านไม่มั่นใจว่าจะทำได้จริง จึงเริ่มจากสมาชิก 9 คน และแกนนำใช้เวลามากในการทำความเข้าใจ อธิบาย สื่อสารให้กับสมาชิกฟัง ทุกวันตอนเย็นๆ ทั้งนี้ แกนนำจะใช้เวลาในการเดินเก็บเงินออมทรัพย์ จากบ้านหนึ่งสู่อีกบ้านหนึ่งค่อยๆ สร้างความเข้าใจในเรื่องบ้านมั่นคง จนมีสมาชิกเพิ่มเป็น 46 คน เมื่อรู้เป้าหมายของการออมว่าจะออมเพื่ออะไร และรู้ว่าจะย้ายไปอยู่ที่ไหน ราคาที่ดินเท่าไร จำนวนเงินออมก็เพิ่มเป็นเกือบ 9 แสนบาทในเวลาไม่นาน

ที่ดินใหม่ที่จะย้ายไปอยู่นั้น อยู่ระหว่างรอยต่อของเทศบาลรังสิตกับคลองหลวง มีเนื้อที่ 4 ไร่ 2 งาน แกนนำได้พยายามหาที่ดินในเขตเมืองแล้ว แต่ราคาสูงมากจะเป็นภาระกับพี่น้อง ปัจจุบันพี่น้องผ่อนราคาที่ดินเดือนละประมาณ 700 บาท

โครงการบ้านมั่นคงเมืองรังสิต ยังมีนักศึกษา และอาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม มาเรียนรู้ ทำวิทยานิพนธ์จบไปหลายรุ่นแล้ว บ้านมั่นคงเปลี่ยนวิธีคิดของสถาปนิกจากความรู้ที่เรียนในห้องเรียน มาเรียนของจริงในชุมชน เข้าใจสังคม เข้าใจคนจน คนมีรายได้น้อย แล้วปรับเปลี่ยนบ้านให้เป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน

นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาลัยธรรมศาสตร์ สถาปนิก พอช. มาทำเรื่องฐานชุมชน ให้ความรู้เยาวชนในการทำโมเดลบ้าน จุดประกายฝันให้เด็กๆ คิดว่าอยากได้บ้านแบบใด แล้วชักล่องต่อกันเป็นบ้าน ให้เด็กไปขยายผลต่อกับพ่อแม่

ความเสียสละ ความมุ่งมั่น สร้างศรัทธา

แม้ว่าสมาชิกในชุมชนจะตัดสินใจเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงแล้วก็ตาม แต่ความรู้ และความเข้าใจในเรื่องราวยังมีความห่างกันอยู่ แขนงนำแต่ละชุมชนจะหาวิธีการ กลไกในการสร้างความรู้ แม้ว่าจะเหนื่อยล้าจากการไปประชุมร่วมกับ พอช. แล้วต้องกลับมาสื่อสารให้พี่น้องรับรู้ เพื่อจะได้รับรู้ข้อมูลเท่าๆ กัน

“เราต้องกระตุ้นให้สมาชิกเกิดความตื่นรู้เกิดความตระหนักแม้ว่าชุมชนคุณตจะไม่เคยโดนหมายไล่อื้อ แต่เพื่อนบ้านเราโดนไปหลายแห่งแล้ว และตอนนี้ก็เป็นนโยบายของจังหวัดปทุมธานีที่จะปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมคลองใหญ่ทั้งหมด วันหนึ่งเราก็อาจจะโดนเพราะว่าเราอยู่ในที่ไม่มั่นคง” ลุงทองอยู่ วงศาบุญโณ เล่าด้วยน้ำเสียงชิงชัง การทำกิจกรรมร่วมกันก็เป็นเทคนิคหนึ่ง ที่ลุงทองอยู่นำมาใช้กับพี่น้อง ตั้งแต่กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม การทำน้ำหมักชีวภาพและนัดสมาชิกมารวมตัวกันที่สะพานแล้วเทน้ำหมักชีวภาพที่เตรียมใส่ขวดไว้ นอกจากนั้น ลุงทองอยู่ยังใช้เวลาตอนเย็นๆ ที่พี่น้องเสร็จจากงาน เปิดวิดีโอภาพไล่อื้อของชุมชนอื่นให้สมาชิกดู ดูซ้ำแล้วซ้ำอีกพร้อมกับเชิญแกนนำในพื้นที่อื่นมาพูดคุยข้อมูลที่ไปเรียนรู้มาและประสบการณ์การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยที่ผ่านมา

ป่าทองคำ วรสวัสดิ์ และนริรัตน์ ลาบุญสา เป็นแกนนำในพื้นที่นำร่องแรกๆต้องสร้างความเข้าใจให้ทั้งกับตัวเองและสมาชิกการทำเอกสารเสนอโครงการบ้านมั่นคง ก็ไม่รู้วิธีแก้กันไปมาหลายสิบลรอบ เมื่อก่อนป่าทองคำก็เป็นแม่ค้าธรรมดา ไม่รู้อะไรมาก แต่พอเข้าร่วมโครงการเรียนรู้ในเรื่องใหม่ๆ แต่ก็ต้องเหนื่อยและทำงานหนักกว่าคนอื่น บางครั้งป่าทองคำและนริรัตน์ต้องออกไปประชุมกับเครือข่ายบ้านมั่นคงอื่นๆ กลับถึงบ้านตีสอง ขณะที่คนอื่นหลับกันหมดแล้ว ครอบครัวเคยตั้ง

คำถามว่า ทำไมต้องทำมากถึงขนาดนี้ แต่ทั้งคู่ก็ยืนยันว่าเราอาสาเป็นตัวแทนชาวบ้านเพื่อผลักดันบ้านมั่นคง ขนาดเรายินเป็นหลักปัญหายังมีอีกหลายเรื่องที่ต้องแก้ แล้วจะให้เราทิ้งพี่น้อง ที่อยู่ข้างหลังได้อย่างไร เราทิ้งพวกเขาไม่ได้ และก็เป็นความสุขที่ได้ทำเพื่อพี่น้อง ได้เจอเพื่อน ได้เรียนรู้ร่วมกัน

นริรัตน์ ย้ำว่า “มาทำงานตรงนี้ หูตาสว่างขึ้น เห็นชัดว่าคนที่เข้าร่วมกิจกรรม ความคิดจะกว้างไกล คิดไปไกลกว่าตัวเอง คิดถึงคนอื่นรอบข้าง คิดถึงสังคม เราไม่ได้ช่วยเพื่อนเราเฉพาะในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังได้เดินทางไปเติมเต็มให้พี่น้องบ้านมั่นคงภาคอื่นๆที่กำลังจะเริ่มต้น”

“น้องนริตต์ พัฒนา” แกนนำรุ่นใหม่ของชุมชนสะพานแก้ว เล่าว่าเมื่อก่อนพ่อกับแม่ คือ ลูกไทยและบ้านิกา เป็นแกนนำสำคัญ ได้ใช้ความอดทนเดินเก็บเงินออมวันละ 10 บาท 20 บาท ตามกำลังของพี่น้อง แล้วเล่าความคืบหน้าของโครงการบ้านมั่นคงให้พี่น้องฟัง แม้ว่าครอบครัวจะไม่เดือดร้อน สามารถไปหาที่อยู่ใหม่ได้โดยไม่จำเป็นต้องไปอยู่บ้านมั่นคงร่วมกับสมาชิกคนอื่นๆ ลูกๆ เองก็เคยพูดกับพ่อแม่ให้เลิกทำ เพราะอายุมากแล้วและสุขภาพก็ไม่ดี แต่พ่อแม่ก็ยืนยัน ที่จะอยู่เคียงข้างกับพี่น้องที่โดนไล่รื้อและบอกกับลูกๆ ว่า “ถ้าเราแยกไปอยู่ก็เหมือนคนเห็นแก่ตัว เรามีที่ไปแต่อีกหลายคนไม่รู้จะไปทางไหน เหมือนเราทิ้งพวกเขาไปสบายคนเดียว” จนสุดท้ายลูกๆ ตามไปฟังพ่อแม่ประชุม ไม่รู้ว่ามาถึงจุดเปลี่ยนตอนไหนแต่ก็ทนไม่ไหวแล้วกับปัญหาต่างๆที่จะให้ชาวบ้านถูกไล่รื้อโดยไม่มีรู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหน อย่างไร ลูกๆ จึงขอให้พ่อแม่หยุดแล้วขึ้นมาประสานงานในชุมชน การเข้าร่วมประชุมไม่ว่าจะเป็นกับพอช. เทศบาล หรือเครือข่ายบ้านมั่นคง แล้วให้พ่อแม่อยู่ในชุมชนเก็บเงินออมทรัพย์เพียงอย่างเดียว เพราะปัญหาในชุมชนก็เครียดมากพอแล้ว

ความเท่าเทียมในความต่าง

“พี่น้องเรามีรายได้ไม่เท่ากัน แต่เราจะต้องคิดหาทางให้พี่น้องได้ออมเท่ากัน” การออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยต้องคำนึงถึงสมาชิกที่มีรายได้น้อยก่อนว่าเขาจะมีความสามารถในการออมได้มากที่สุดต่อวันหรือต่อเดือนได้เท่าไรที่จะไม่เดือดร้อน เครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองรังสิต มีความคิดที่ไม่อยากให้พี่น้องเป็นหนี้มาก จึงเลือกที่จะเป็นหนี้ทางเดียว ฉะนั้นเงินกู้สินเชื่อกจาก พอช. จึงใช้เฉพาะการซื้อที่ดินใหม่เท่านั้น ส่วนเงินสร้างบ้านจะใช้เงินออมของครอบครัวและเงินออมที่ทำไว้กับกลุ่ม นับว่าเป็นโชคดีที่ชาวบ้านในตำบลประชาธิปไตยมีกลุ่มออมทรัพย์มาตั้งแต่ปี 2542 แล้วทุกครัวเรือนมีเงินออมทั้งสิ้น กระบวนการกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้เกิดภาคีออมทรัพย์ มีการประชุมทุกเดือน ทุกคนเอาปัญหามาแลกเปลี่ยนกัน เมื่อร่วมดำเนินโครงการบ้านมั่นคงจึงทำให้เข้าใจกันง่ายขึ้นและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของตนเองแบบเป็นขบวนการ

บางชุมชนที่อยู่ในที่ดินเดิม และขอปรับปรุงสภาพบ้านก็ใช้เงินอุดหนุนสาธารณูปโภคจาก พอช. เพื่อใช้ในการปรับปรุงสภาพบ้าน และสภาพสิ่งแวดล้อม จึงไม่ก่อให้เกิดหนี้

ชุมชนที่ซื้อที่ดินใหม่และก่อสร้างบ้านใหม่ พอช.และเทศบาลจะเข้ามาหนุนเสริมทั้งในเรื่องแบบบ้าน และจะออกแบบตามความต้องการของชาวบ้าน เทศบาลสนับสนุนอุปกรณ์ที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องกวดเสาเข็ม แบบผังชุมชนที่ผ่านกระบวนการตัดสินใจจากชุมชนแล้ว

การแบ่งแปลงบ้านจะขึ้นกับข้อตกลงในชุมชน เช่น บ้านมั่นคงรังสิต นิมิตรใหม่พัฒนาจะจัดแบ่งโซนบ้านตามกลุ่มที่รักชอบกัน กลุ่มที่สนใจในเรื่องเดียวกัน สหกรณ์สร้างสรรค์นครรังสิต มีพี่น้องมาจาก 4 ชุมชนจะให้แกนนำจับฉลากแบ่งแปลงใหญ่ก่อน แล้วที่เหลือพี่น้องในชุมชนก็ไป

จัดสรรกันเอง ขนาดของที่ดินปลูกบ้านจะมีเนื้อที่ตั้งแต่ 10 - 15 ตารางวา ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

การซื้อวัสดุสร้างบ้าน สหกรณ์จะเป็นผู้จัดซื้อวัสดุ เพราะการสร้างบ้าน หรือปรับปรุงบ้าน จะแบ่งกลุ่มโซนบ้าน และช่างจะคำนวณได้ว่าจะใช้ วัสดุใด จำนวนเท่าไร ช่างที่ใช้ก็เป็นช่างชุมชน การใช้งบประมาณจะตรวจสอบกันเอง กรรมการสหกรณ์จะไปเจรจากับเจ้าของร้านวัสดุก่อสร้าง ต่อรองในราคาพิเศษ ตัดค่านายหน้าออกไป เพื่อให้พี่น้องได้ประโยชน์สูงสุด

सानใจ สานกำลัง เพื่อความมั่นคงของลูกหลาน

เครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองรังสิตได้จัดตั้งคณะกรรมการเมืองมีตัวแทนจากทุกชุมชนเป็นคณะกรรมการร่วมกับตัวแทนเทศบาล และหน่วยงานส่วนต่างๆ แบ่งเป็น 3 ทีม คือ ทีมสังคม ทีมช่าง ทีมบริหารจัดการ มีการประชุมทุกเดือน เอาทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในชุมชนมาพูดคุยหาทางออก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข้อติดขัดการก่อสร้าง ปัญหาเด็กติดยาในชุมชน ปัญหาพี่น้องมีปัญหาติดขัดเรื่องการเบิกจ่ายสินเชื่อ และสาธารณูปโภค ช่วยกันหาทางแก้ไขในวงประชุม นอกจากนั้นจากที่คณะกรรมการเมืองได้ไปศึกษาดูงานในพื้นที่บ้านมั่นคงอื่นๆ และพาสมาชิกไปด้วย ทำให้เกิดการเรียนรู้มากและเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น คณะกรรมการเมืองชุดนี้นอกจากจะคิดแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของตนเองแล้ว ยังกวาดตามองไปยังพี่น้องกลุ่มอื่นๆ ที่มีปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งจังหวัดปทุมธานี เพราะการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยคนจน ต้องมองทั้งระบบ และต้องแก้ไขปัญหาทั้งเมือง

ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงเมืองรังสิตแล้ว ได้แก่

- ชุมชนรังสิตนิมิตรใหม่พัฒนาเดิมเช่าที่ดินเอกชน สร้างบ้านมั่นคงในที่ดินซื้อใหม่
- ชุมชนคลองสว่าง ปรับปรุงที่เดิมในที่ชลประทาน
- ชุมชนหลังแม่โคโร เดิมเช่าที่ดินเอกชน สร้างบ้านมั่นคงในที่ดินใหม่
- ชุมชนสะพานคู่ เดิมเช่าที่ดินชลประทานสร้างบ้านในที่ดินซื้อใหม่ อำเภอคลองหลวง
- ชุมชนเอสทีไอ เดิมเช่าที่ดินเอกชน สร้างบ้านในที่ดินซื้อใหม่
- ชุมชนบ้านชายคลอง เดิมเช่าที่ดินเอกชน สร้างบ้านในที่ดินซื้อใหม่
- ชุมชนสะพานแก้ว เดิมเช่าที่ดิน ชลประทานสร้างบ้านในที่ดินซื้อใหม่
- ชุมชนเจริญพัฒนา เดิมเช่าที่ดินเอกชน สร้างบ้านในที่ดินซื้อใหม่ อำเภอบางพูน

- ชุมชนเอกมยงคค เดิมเช่าที่ดินเอกชน สร้างบ้านในที่ดินซื้อใหม่
อำเภอบางพูน
- ชุมชนเจริญสิน ปรับปรุงที่อยู่อาศัยในที่ดินกรมชลประทาน
- ชุมชน มรว.สุวพรรณ สร้างบ้านใหม่ในที่ดินซื้อใหม่
- ชุมชนคลองสองสามัคคี ปรับปรุงที่อยู่อาศัยในที่ดินกรมชลประทาน

นอกจากแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยแล้ว ยังวางแผนถึงการจัดสวัสดิการชุมชน การพัฒนาอาชีพ การสร้างคนรุ่นใหม่ การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ การสร้างฐานชุมชน ใส่วิธีการ ใส่จิตวิญญาณ เห็นประวัติศาสตร์ เรื่องราวที่แกนนำเครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองรังสิต อาจจะถ่ายทอดให้เกิดการขยายผลการเรียนรู้ คือ

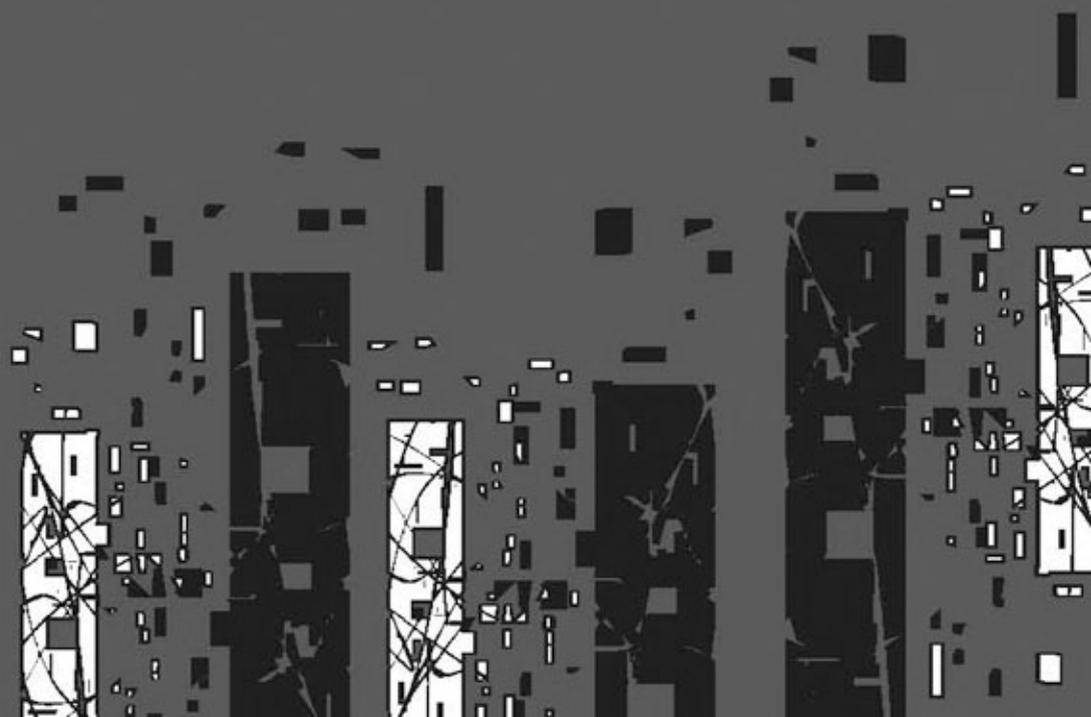
- การศึกษา/สำรวจข้อมูลชุมชน
- การค้นหาแกนนำ ทำหน้าที่ประสานงาน มีความโปร่งใส ตั้งใจทำงาน
- การสร้างคนรุ่นใหม่ให้สืบสานเจตนารมณ์
- มีกระบวนการจัดการเป็นเครือข่าย
- มีการขับเคลื่อนระดับเมือง ใช้คณะกรรมการเมืองในการเจรจาต่อรองเรื่องต่างๆ
- ขยายผลสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชน ใช้กลยุทธ์หลายๆ แบบ

หัวใจของบ้านมั่นคงที่แกนนำได้สรุปบทเรียนแล้ว คือ การออมทรัพย์ การจัดการกระบวนการ และการเปลี่ยนวิธีคิดคน สิ่งที่แกนนำอยากฝากไว้ ถ้าพี่น้องคนอื่นอยากได้บ้านมั่นคง ก็เข้ามาหาเราบ้าง มาเรียนรู้กับรุ่นพี่ แล้วจะรู้ว่าบ้านมั่นคงให้มากกว่าคำว่าบ้าน บ้านมั่นคงหลอมใจคน

“เรารู้สึกภูมิใจที่เราช่วยกันทำวันนี้ ให้ลูกหลาน เราไม่ได้สร้างหนี้ไว้
ให้พวกเขา” ลุงวิเชียร ศรีสวัสดิ์ กล่าวทิ้งท้าย

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้ที่
นริรัตน์ ลาบุญสา
ชุมชนรังสิตนิมิตรใหม่พัฒนา
129/119 ถนนรังสิตนครนายก ซอย 13
ต.ประชาธิปัตย์ อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี
โทร 089 -7458095

ทองคำ วรสวัสดิ์
ชุมชนคลองสว่าง
999/25 หมู่ 1 ต.ประชาธิปัตย์
อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี
โทร 081-4574816

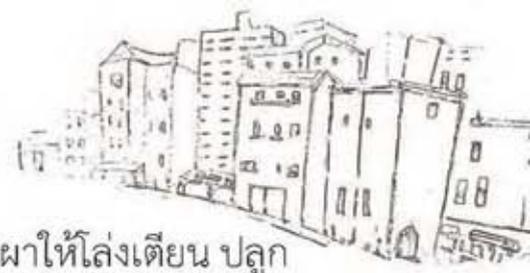
ผูกเสี่ยว ปลุกเสือน ที่เมืองชุมแพ

รู้จักเมืองชุมแพ

อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่นประมาณ 82 กิโลเมตร มีพื้นที่การปกครอง 12 ตำบล 150 หมู่บ้าน เมืองชุมแพเป็นเมืองศูนย์กลางย่อยระดับจังหวัดในการเดินทางสัญจร เนื่องจากเป็นทางผ่านไปยังอีสานเหนือ จังหวัดเลย และไปสู่ภาคเหนือด้วย และยังเป็นศูนย์กลางทางธุรกิจและอุตสาหกรรม มีโรงงานทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมือง ก่อให้เกิดความต้องการด้านที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อยของเมือง ในเขตเทศบาลมีชุมชนแออัดรวม 25 ชุมชน ประมาณ 10,400 ครัวเรือน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในที่ดินของรัฐ เช่น ที่ราชพัสดุ สภาพความเป็นอยู่แออัด ทrudโทรม ไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย

จุดเริ่มต้นของคนไร้บ้าน

เมื่อก่อนเมืองชุมแพเป็นเมืองเล็กๆ เป็นเมืองทางผ่านไปจังหวัดเลย หล่มสัก เพชรบูรณ์ ไปภาคเหนือ ในช่วงปี 2521 เกิดความแห้งแล้ง ในภาคเกษตรทั่วทั้งอีสาน ผู้คนหลังไถลเข้าเมือง เข้ามาหางานทำ มาหา ลู่ทางประกอบอาชีพใหม่ มารับจ้าง หาที่ค้าขายในตลาด ในเมือง ในช่วงนี้ มีผู้คนย้ายมาจากต่างพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นต่างอำเภอของขอนแก่น ชัยภูมิ ศรีสะเกษ และจังหวัดอื่นๆ อีกหลายแห่ง เริ่มจากมีหมู่เพื่อนพ้องมาก่อนแล้วชักชวนตามกันมา คนจนต่างหลังไถลเข้าสู่เมืองชุมแพ ด้วยหวังว่าชีวิตและครอบครัวจะดีขึ้น ไม่ได้หวังว่าจะร่ำรวยมากมาย แต่ขอให้สุขสบายกว่าที่เป็นอยู่ เมื่อยังไม่มีทุน ยังตั้งตัวไม่ได้ ก็ต้องมองหาบ้านเช่า

ราคาถูก หรือเมื่อเห็นที่ว่างรกร้าง ก็ช่วยกันถากถาง เผาให้โล่งเตียน ปลูก พืชพออยู่ได้ เริ่มจากคนแรก ต่อมาก็มีหมู่เพื่อนและคนอื่นๆ มาอยู่ร่วมกัน ขยายไปเรื่อยๆ จนแน่นเต็มพื้นที่

หรือแม้แต่สถานีขนส่งปัจจุบัน เมื่อก่อนก็เป็นที่โล่ง ชาวบ้านก็มาปลูก พืชอยู่อาศัย เพราะอยู่ใกล้ตลาด ต่อมามีการสร้างสถานีขนส่ง ชาวบ้าน ก็เลยถอยร่นไปหาที่อยู่ใหม่

ในช่วงปี 2530 เศรษฐกิจของประเทศไทยดีขึ้น รายได้จากพืชผล เกษตรดี การค้าขายขยายตัวรวดเร็ว คนมีเงินจับจ่ายใช้สอยเพิ่มมากขึ้น ผู้คนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ทำให้ชุมแพกลายเป็นเมืองค้าขายอะไหล่ รถยนต์ เครื่องจักรการเกษตร เป็นศูนย์กลางตลาดขายส่งพืชผักผลไม้ สินค้าอุปโภคบริโภค พูดได้ว่าตลาดเมืองชุมแพไม่มีวันหลับ ค้าขายกัน ทั้งวันทั้งคืน ในช่วงปี 2530 นี้ จึงมีผู้คนจากทั่วสารทิศเข้ามาทำมาหากิน ในเมืองชุมแพ

บางคนเช่าบ้านอยู่ เป็นห้องแถวไม้เล็กๆ ไม่มีหน้าต่าง พอได้นอนเรียง แถวกันให้หายเหนื่อยจากการทำงานหนักทั้งวันคืน ต่อมาเจ้าของบ้านเช่า รื้อบ้านเพื่อสร้างตึก ทำให้ค่าเช่าแพงขึ้น ชาวบ้านไม่มีเงินจ่าย จึงบุกรุก ที่ดินว่างเพิ่มขึ้นอีก และจะเป็นเช่นนี้อีกต่อไปเรื่อยๆ หรืออย่างไร....

แท้จริงแล้ว เทศบาลรู้มาตลอดว่า มีชาวบ้านบุกรุกที่หลวง แต่ไม่มี แนวทางการจัดการ ถ้าจะไล่พี่น้องไป ก็ไม่รู้จะให้ไปอยู่ที่ไหน และพี่น้อง เองก็ทำมาหากินอยู่ในเมืองชุมแพมาช้านานแล้ว บางกลุ่มอยู่มาไม่น้อย กว่า 30 - 40 ปี จนถึงปี 2547 พอช. ได้เข้ามาประสานงานกับนายก เทศมนตรีเมืองชุมแพ บอกเล่าถึงนโยบายบ้านมั่นคง ในเวลานั้นยังไม่มีใครรู้เรื่องบ้านมั่นคงดี เทศบาลจึงเห็นช่องทางในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย คนจน เกณฑ์คนจนเป็นผู้มีรายได้น้อยกว่า 15,000 บาท/ครัวเรือน/ปี จึงได้ประกาศประชาสัมพันธ์ให้คนจนที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ผู้บุกรุก ครอบครั

บ้านเช่า บ้านทรุดโทรม ครอบครัวขยาย มีเขย มีสะใภ้อยู่ในบ้านหลังเดียว มาลงทะเบียนคนจนประเภทไม่มีที่อยู่อาศัย ในช่วงนั้นมีคนมาลงทะเบียนราว 1,000 คน กระแสเรื่องบ้านมั่นคงแพร่กระจายไปในหมู่คนจนเชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง ใครที่ไหนจะมาสร้างบ้านให้คนจน บ้างก็ว่าถูกหลอก บ้างก็ว่ามีจริงแต่ต้องไปอยู่ตึกร้างหรือไปอยู่ทางใต้โนน แล้วลูกเมียจะกินอยู่อย่างไร จะทำมาหากินอะไร ต่างพากันถดถอย จะสานต่ออย่างไรดี คนมากมาย หลากหลาย กระจัดกระจาย...

เจ้าหน้าที่ พอช. ประสานจัดประชุมร่วมกับเทศบาล ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ถ้าใครต้องการบ้านมั่นคง จะต้องรวมกลุ่มกันและออมทรัพย์ร่วมกัน ข้อมูลที่สำรวจได้ ก็นำมาวิเคราะห์ว่า กลุ่มใดที่ต้องได้รับการช่วยเหลือด่วน พบว่าร้อยละ 80 เป็นกลุ่มบ้านเช่า ที่เหลือจะเป็นที่ดินบุกรุก 2 กลุ่ม ได้แก่ สว่างแสงศรีและแจ้สว่างพัฒนา และได้เลือกชุมชนชนสว่างแสงศรี เป็นชุมชนแรกในการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงเนื่องจากบุกรุกที่ราชพัสดุมานานถึง 40 ปีแล้ว

เงินบาท ทำอะไรได้ตั้งหลายอย่าง

แม่สนอง รวยสูงเนิน ย้อนความทรงจำว่า “เราคนจนอยากได้บ้านอยู่มาจนแก่แล้วยังไม่มีบ้านเป็นของตัวเองเลย จึงคิดว่าไม่มีอะไรจะเสียไปมากกว่านี้อีกแล้ว รวมกลุ่มกันออมทรัพย์ ต่างคนต่างไม่รู้จักกัน แต่ก็เห็นหน้าค่าตากันบ้าง เพราะเป็นพ่อค้าแม่ค้า”

วันที่ 1 กันยายน 2547 เริ่มรวมกลุ่มหลวมๆ เพื่อจัดการเรื่องออมทรัพย์ ในช่วงแรกมีหลายกลุ่มมาก แต่ก็ต้องหยุดชะงักไป เพราะไม่ใช่คนที่เดือดร้อนจริง ไม่มีความเข้มแข็งในกลุ่ม ไม่เกิดพลังศรัทธาในการดำเนินการให้ต่อเนื่อง

ในการรวมกลุ่มออมทรัพย์นั้นได้กำหนดให้
มีการออม 3 รูปแบบ คือ

- ออมสัจจะเดือนละ 100 บาท
สำหรับปลดหนี้
- ออมวันละ 20 บาท เพื่อที่อยู่อาศัย และ
- ออมวันละบาท ไว้เป็นสวัสดิการชุมชน

ในเวลานั้น คิดว่า“ถ้าไม่ได้บ้านก็ได้เงินเก็บ”
แล้วจะจัดการอย่างไรกับการเก็บเงิน และการ
มอบความไว้วางใจให้กับคนเก็บเงิน

เงิน 20 บาท หรือ 100 บาท สำหรับใคร
บางคนแล้วไม่ได้มีค่า มีความหมายนัก แต่
สำหรับคนจนแล้ว เงินจำนวนนี้มีค่ายิ่งนัก
จึงต้องอาศัยความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน การ
เก็บเงินในคนกลุ่มใหญ่ จึงไม่คล่องตัว จึงแบ่ง
เป็นกลุ่มย่อยเล็กๆ ตามเครือข่ายพี่น้อง เพื่อน
ฝูง และให้กลุ่มย่อยหาผู้รับผิดชอบในการจัด
เก็บเงินเปิดบัญชีธนาคารวิธีนี้จะทำให้คนรู้จัก
กันและไว้วางใจกัน เมื่อเก็บเงินได้แล้วก็จะนำฝาก
ธนาคาร ผู้รับผิดชอบก็จะแสดงหลักฐานให้
สมาชิกรับทราบตลอด

ถึงแม้ว่าชุมชนสว่างแสงศรี จะได้รับเลือกให้
เป็นชุมชนแรกที่สร้างบ้านมั่นคง มีการออม
รายวัน วันละ 20 บาท มีสมาชิกเข้าร่วม
ขบวนการถึง 65 คน รวมกลุ่มออมเงินจน

เกือบจะได้ระบบสาธารณสุขบโศกแล้ว แต่เกิดความไม่วางใจกัน กลัวเสียผลประโยชน์ สุดท้ายกลุ่มก็แตก กลับไปมีชีวิตเช่นเดิม จนถึงปี 2549 จึงมีการรวมกลุ่มใหม่ เป็นคนรุ่นใหม่ทั้งหมด เริ่มจาก 7 คน และทั้ง 7 คนก็เป็นคณะกรรมการชุมชน ในเวลานั้น บ้านมั่นคงชุมชนร่มเย็นเริ่มก่อสร้างแล้ว ทั้ง 7 คน จึงเกิดความมั่นใจในโครงการบ้านมั่นคง

บทเรียนของชุมชนสว่างแสงศรี ในเรื่องความไม่วางใจ เป็นบทเรียนสำคัญสำหรับเครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จนชุมชนอื่นๆ ต้องศึกษาและป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นในกลุ่มของตนเอง

เมื่อแกนนำรุ่นใหม่เอาจริงเอาจัง งานก็รัดหน้า จาก 7 คน ขยายเป็น 10 คน 15 คน และ 22 คน ในที่สุด ชุมชนสว่างแสงศรีไม่เคยได้รับการช่วยเหลือดูแลจากหน่วยงานใดมาก่อน น้ำไฟต้องพ่วงใช้ ทางเข้าออกมีดสนิทชาวบ้านดีใจที่ได้รับการช่วยเหลือ

แม่สนอง เล่าว่าชุมชนบ้านร่มเย็นก็ไม่ต่างจากที่อื่น มาจากครอบครัวบ้านเช่า ต่างคนต่างอยู่ ไม่รู้จักกัน มารวมกลุ่มกัน ดูแลเรื่องการจัดเก็บเงินออม เมื่อรู้จักกันความรัก ความผูกพันก็เริ่มมีมากขึ้น เงินออมวันละบาท นอกเหนือจากที่ตั้งใจเริ่มแรกว่าจะใช้เป็นค่าถ่ายเอกสาร ค่าจัดการจีปาะ พอออมมาได้ระยะหนึ่งเงินกองทุนก็เพิ่มขึ้น ทำให้คิดไปไกลจนถึงจัดสวัสดิการให้กับพี่น้อง โดยได้เริ่มจัดสวัสดิการให้พี่น้องแล้วได้แก่

- คลอดบุตร จ่าย 500 บาท
- เจ็บป่วย 300 บาท/คน
- เสียชีวิต 1,000 บาท/ราย
- ทุนการศึกษา 500 บาท/ราย ไม่เกิน 2 คน

แม้ว่า จำนวนเงินที่มาจัดสวัสดิการไม่มากนัก เพราะกองทุนยังเล็กอยู่ แต่ก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการดูแลซึ่งกันและกัน

“อย่ามองข้ามเงิน 1 บาท เราออมคนเดียวไม่เกิดอะไร แต่ถ้าเอาหนึ่งบาทของคนหลายร้อยคนมารวมกัน ก็ได้จำนวนมาก” แม่สนอง กล่าวย้ำ “และเงินบาทนี้แหละเราคนจนจะเอาไปต่อเงินแสน”

ด้วยเทศบาลเมืองชุมแพ มีนโยบายที่จะสนับสนุนให้เกิดการกระบวน การทำงานของเครือข่ายบ้านมั่นคง จึงอุดหนุนเงินสมทบให้เท่ากับเงิน ที่ชาวบ้านออมเพื่อให้เกิดการบริหารเงินที่ดีและเป็นกลุ่มเป็นก้อนแต่ละ ชุมชนนั้นจะไม่ต่างคนต่างยื่นเรื่องขอเงินอุดหนุน แต่ใช้รูปแบบการรวม กันเป็นเครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ เพื่อขอรับเงินอุดหนุนเป็นก้อน เดียว แล้วค่อยมาแบ่งสัดส่วนกันภายหลัง

การออมเงินของเครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จะแยกการออมไป แต่ละชุมชน และนายกเทศมนตรีได้ให้คำแนะนำว่า ถ้านำเงินมาออม รวมกัน หากเกิดปัญหาก็จะล้มทั้งระบบ อีกทั้งการบริหารจัดการ การใช้ เงินก็ไม่คล่องตัว แม้ว่าเราแยกกันออม แต่รวมตัวทำงานในนามเครือข่าย โดยเงื่อนไขของการออมเพื่อขอสินเชื่อสร้างบ้านจาก พอช. จะต้องให้ได้ ร้อยละ 10 ของวงเงินที่จะขอสินเชื่อ พี่น้องจะออมวันละ 20 บาท ใช้เวลาในการออมราวๆ 8-9 เดือน ก็สามารถขอสินเชื่อได้

จนถึงวันนี้เครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ มีเงินกองทุนรวมทั้งสิ้น 2,218,263 บาท แยกได้

- เงินออมเพื่อสวัสดิการ (ออมวันละบาท)	526,374
- เงินออมสัจจะ	461,179
- เงินออมเพื่อที่อยู่อาศัย	648,966
- กองทุนเงินออมเด็ก	32,000
- กองทุนอาชีพ	11,700
- เงินส่วนต่าง	235,095
- เงินสมทบจากเทศบาล	302,949

(ข้อมูล ณ มกราคม 2552)

บ้าน...วิมานในฝันของคนจน

แม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มเพื่อการออมสำหรับการมีบ้าน จากที่มีหลายกลุ่ม บางกลุ่มล้มถอนตัวออกไป จนเหลือ 8 กลุ่มที่ยึดโยงกันเหนียวแน่น แต่ก็ยังต้องอาศัยความหนักแน่นของแกนนำ ต้องตั้งมั่นในเป้าหมายที่จะทำร่วมกัน ต้องนัดพบปะกัน ประชุมชี้แจงให้สมาชิกเข้าใจตรงกันทุกเรื่อง

คำถามข้อสงสัยทุกเรื่อง ต้องช่วยกันหาคำตอบ จากคนที่แคร์รู้จักกัน ผิวฝืนยิ่งพูดคุยกันมาก ก็ยิ่งรู้จักกันมากเกิดความรักและความห่วงใยกัน ในหมู่เพื่อน นำสู่การอยู่ร่วมกันอย่างฉันท์มิตร สนิทชิดเชื้อเช่นญาติพี่น้อง

ในช่วงปี 2547 เป็นต้นมานายกเทศมนตรีเมืองชุมแพ มีนโยบายเรื่องการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยให้กับคนจนเมืองชุมแพแล้ว แต่ไม่ได้ง่ายและราบรื่นอย่างที่คิด

“สาโรช สนั่นเมือง” หัวหน้าช่างวิศวกรโยธา เทศบาลเมืองชุมแพ เป็นผู้สานต่อนโยบายในเชิงปฏิบัติการ “ด้วยพื้นฐานที่เป็นวิศวกรไม่ใช่คนทำงานทางสังคม ไม่เชื่อว่าบ้านมั่นคงจะเป็นจริงได้ ประกอบกับความเชื่อเดิมๆ ที่ว่าชาวบ้านจะทำได้หรือ? ใครจะบ้าให้ที่ดินหลวงมาทำบ้านส่วนตัว เป็นไปไม่ได้แน่นอน”

“แม่สนอง ก็หมั่นเพียรไปหา เอาข้อมูลต่างๆ มาเล่าให้ฟัง ทั้งเรื่องที่ได้มีประชุมกับสมาชิก การไปศึกษาดูงานบ้านมั่นคงเครือข่ายอื่นๆ การเข้าร่วมรับฟังข้อมูลจาก พอช. แรกๆ ก็รำคาญมาก แต่แม่สนองก็ยังอดทนมาหาบ่อย ชาวบ้านเองก็จัดประชุมกลุ่มกันสม่ำเสมอเห็นชาวบ้านเข้มแข็งขึ้น เริ่มไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ตัวเองคิดจะถูก จึงเริ่มหาข้อมูลเองบ้าง เปิดใจให้กว้างขึ้น ตามชาวบ้านไปเรียนรู้ดูงานบ้านมั่นคงที่สร้างขึ้นแล้ว จนเริ่มเชื่อว่าบ้านมั่นคงทำได้จริง” สาโรช เล่าให้ฟังอย่างอารมณ์ดี

เมื่อเข้าใจแล้ว ก็เปิดโอกาสทุกทางที่จะหนุนช่วยชาวบ้าน เทศบาลเป็นแค่ผู้ประสานผลประโยชน์ให้ แต่ชาวบ้านเป็นผู้จัดการ

จากข้อมูลการลงทะเบียนของคนจนไร้บ้าน เห็นตัวเลขความต้องการของคนแล้ว เห็นว่ามีใครอาศัยอยู่ที่ใด ไม่ว่าจะบุกรุกที่ดินเอกชน บุกรุกที่ราชพัสดุ บ้านเช่า ครอบครัวขยาย

การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยคนจนเริ่มมองอย่างเป็นระบบ โดยส่วนใหญ่ มักจะแก้ปัญหาโดยวิธีการไล่รื้อคนจนให้ออกจากที่ดินเดิม เพื่อให้พี่น้องคนจนได้มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จึงเริ่มมองจากที่ราชพัสดุที่ยังว่างอยู่ และต้องดูว่าใครเป็นผู้ครอบครองไว้ เช่น โรงเรียน ก็ทำเรื่องขอลายโอนคืนจากหน่วยงานที่ครอบครองอยู่ ให้นำกลับไปอยู่ในหน่วยสังกัด คือ กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ซึ่งมีหน้าที่ดูแลที่ดินหน่วยราชการทั้งหมด แล้วให้ชาวบ้านทำเรื่องเสนอขอใช้ที่ดินดังกล่าวต่อ ขั้นตอนการสรรหาที่ดินของหน่วยงานราชการนั้นเทศบาลชุมแพได้ทำบทบาทหน้าที่ ทะลุทะลวงเป็นอย่างมาก

ในการเลือกที่ดินนั้น ใครที่ต้องการจะอยู่ในที่ดินผืนใด ก็จับกลุ่มกัน การเลือกที่อยู่อาศัยใหม่นั้นจะอยู่ใกล้ที่ทำกินเดิม ใกล้โรงเรียน ใกล้ตลาด หรืออยู่ใกล้วัด และดูรายได้ อาชีพประกอบเป็นหลัก

ที่ดินในเมืองชุมแพส่วนใหญ่เป็นที่ราชพัสดุและที่เอกชน เมื่อจับกลุ่มเลือกที่จะมีบ้าน เลือกที่จะอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนแล้ว ต่อไปก็จะเลือกที่จะอยู่ในที่ดินแบบใด ได้แก่

- ก่อสร้างที่อยู่อาศัยในที่เดิม มีทั้งการจัดผังที่อยู่อาศัยใหม่ หรือสร้างในพื้นที่บ้านเดิม
- ก่อสร้างในที่ดินแปลงใหม่ ในรูปแบบการเช่าและซื้อที่ดิน
- รื้อย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ดินแปลงใหม่

ในขั้นตอนของการวางแผนผังแปลงบ้าน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก สถาปนิก พอช. นายช่างเทศบาลเป็นผู้ออกแบบตามความต้องการของชาวบ้าน “พวกเราจะตัดกระดาษเป็นสี่ๆ ตามมาตราส่วนจริง แล้ววางแบบกันว่าห้องนอนอยู่ตรงไหน ห้องครัว ห้องน้ำ ขนาดบ้านมีสักเท่าใด ถึงจะพอเหมาะ สนุกมากไม่ถึงชั่วโมง ก็ได้แบบที่ทุกคนพอใจ” พี่น้องเครือข่ายบ้านมั่นคงช่วยกันเล่าให้ฟัง

หลังจากนั้น เทศบาลก็จะนำความต้องการของชาวบ้าน ไปออกแบบ แปลนบ้าน ซึ่งมีให้เลือก 2 - 3 แบบ ในเนื้อที่ขนาด 8 x 10 เมตร หรือ 20 ตารางวา แต่ราคาก่อสร้างจะต่างกัน เริ่มตั้งแต่กู้สินเชื่อในวงเงิน 80,000 - 180,000 บาท ต่อหลัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้าน คำนึงจากเงินออมที่มีอยู่ รายได้ที่เพียงพอต่อการส่งสินเชื่อโดยที่ตัวเอง และครอบครัวไม่เดือดร้อน

การเลือกที่ดินนั้นชาวบ้านจะช่วยกันเลือกและตัดสินใจเช่นบ้านร่มเย็น ได้เสนอกับเทศบาลขออยู่ในที่พัสดุแปลงปัจจุบัน แม้ว่าจะอยู่ใกล้โรงฆ่า สัตว์ มีกลิ่น เสียงดัง แต่ทั้ง 30 ครอบครัวก็ยืนยันกับเทศบาลว่าจะไม่ร้องเรียนภายหลัง “เราตกลงเลือกที่นี่เพราะใกล้ตลาดใกล้แหล่งทำกิน ใกล้วัด เด็กๆ ก็ไม่ต้องย้ายโรงเรียน ถ้าไปอยู่ที่อื่นก็ไม่รู้จะเป็นยังไง”

เมื่อได้ที่ดินแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการจัดผังแปลงบ้าน การเลือกแปลง บ้านที่จะอยู่มีการจัดการหลายแบบ เช่น บ้านร่มเย็น สร้างใหม่ในที่ ราชพัสดุ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม โดยดูจากอาชีพของผู้อยู่อาศัยเป็นหลัก เช่น ใครมีอาชีพค้าขาย ช่างเสริมสวย ช่างเย็บผ้า รับซักรีด จะจัดให้อยู่ด้านหน้าใกล้ถนน อาชีพแม่ค้าพ่อค้าที่ต้องกลับดึก ออกแต่เช้าตรู่ ให้อยู่โซนด้านหลัง กลุ่มเครือญาติก็ให้อยู่ติดๆ กัน

ชุมชนแจ้สว่างพัฒนา สร้างบ้านใหม่ในที่ราชพัสดุเช่าเนื้อที่ 6 ไร่ 2 งาน 56 ตารางวา ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มในหมู่บ้านเช่า และบุกรุกบางส่วน ใช้วิธี จับฉลากว่าใครจะอยู่ตรงไหน มีสมาชิก 47 ครอบครัว

ชุมชนสวนไผ่ สร้างบ้านใหม่ในที่ดินซื้อ เนื้อที่ 4 ไร่ ราคาซื้อ 1,400,000 บาท ก็ใช้วิธีจับฉลากเลือกแปลงที่อยู่อาศัยเช่นกัน

หรือบางชุมชนก็ให้สิทธิกรรมการเลือกก่อน สมาชิกที่เหลือจับฉลาก
ทั้งนี้ แต่ละชุมชนก็จะตกลงกันเองภายในว่า จะจัดสรรแปลงที่อยู่อาศัย
เช่นใด แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีใด ทุกคนก็จะพอใจและเต็มใจในสิ่งที่ได้มา

**“ชีวิตแม่ไม่เคยมีบ้านมาก่อน ออกจากบ้านนอกมาทำมาหากินในเมือง
ชุมแพตั้งแต่สาวน้อยๆ ถ้าจะมีบ้านก็ฝันที่อยากมีบ้านในที่ดินของตัวเอง
แม้ว่าจะต้องผ่อนหนักกว่าคนอื่นๆ แต่คิดว่ายังมีแรง มีกำลัง มีเงินออม”**
แม่ลัดดา ชุมชนสวนไผ่ พูดถึงว่าทำไมจึงเลือกที่จะปลูกบ้านในที่ดินซื้อ
ใหม่ และพี่น้องคนอื่นๆ ที่เลือกชุมชนสวนไผ่ก็คิดไม่ต่างจากแม่ลัดดา

“วาส” สาวหน้าสวย ฉายามีชื่อเสียงประจำชุมชนสว่างแสงศรี เล่าว่า
“อยากอยู่ที่เดิม เพราะอยู่ใกล้โรงฆ่าสัตว์ อยู่ใกล้ตลาด และคุ้นเคยกับ
ที่นี่มานาน” แม้ว่าที่อยู่อาศัยเดิมจะเป็นแหล่งยาเสพติดไม่มีน้ำไฟใช้ทาง
เข้าออกมีดมากเป็นที่ดินที่เทศบาลใช้ทิ้งวัสดุขยะที่ไม่ต้องการ สภาพบ้าน
ไม่ต่างจากแหล่งชุมชนแออัดทั่วไป ซึ่งตอนนี้ก็พอมิให้เห็นอยู่ประปราย
และเทศบาลเองก็มีแผนที่จะปรับปรุงพื้นที่ทำเป็นบ่อบำบัดน้ำเสีย

การเช่าที่ดินหรือซื้อที่ดินนั้น เทศบาลและ พอช. ก็เข้ามามีส่วนหนุน
ช่วยชาวบ้าน การประสาน การเจรจาต่อรองราคาซื้อที่ดิน การต่อรอง
การเช่าที่ราชพัสดุ ซึ่งเหลือตารางวาละยี่สิบห้าสตางค์ต่อเดือน มีสัญญา
เช่า 30 ปี และเป็นกรรมสิทธิ์เช่าที่ดินได้จนถึงลูกหลาน ซึ่งนับว่าเป็น
ความมั่นคงยิ่ง

เสาเข็มแรก....เสาหลักเพื่ออนาคตลูกหลาน

วันนี้เราที่เป็นพ่อแม่ได้สร้างหลักประกันชีวิตที่มั่นคงไว้ให้ลูกหลานแล้ว
พ่อพันธ์ พรแจ้ง ประธานกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนแจ้สว่างพัฒนา วัย 63
ปี “เดิมพ่อเป็นชัยภูมิ มาขับสามล้อรับจ้างในเมืองชุมแพเลี้ยงครอบครัว

และลูกอีก 4 คน ตั้งแต่ปี 2509 ขับสามล้ออยู่ 4 ปี โชคดีที่นายก
สุขาภิบาลชุมแพสมัยนั้น ชวนมาเป็นลูกจ้างกองช่าง ทำสวนสาธารณะ
ปลูกต้นไม้ มีรายได้ประจำ แต่ก็ยังเช่าบ้านอยู่ในช่วงแรกๆ ต่อมา
ก็ไปบุกรุกสร้างบ้านในที่ราชพัสดุ ไม่รู้หรือกว่าใครเป็นเจ้าของ แต่เห็นว่า
มีคนปลูกบ้านอยู่ราวๆ 10 ครัวเรือนแล้ว”

**“มีคนบอกว่าพ่อเหมือนหมาเห่าเครื่องบิน ใครที่ไหนจะเอาเงินมาสร้าง
บ้านให้คนจนๆ ชีวิตเหมือนฝันไป วันนี้มีบ้านของตัวเองแล้ว”** พ่อพันธ์
เล่าด้วยน้ำตาคลอเบา

ด้วยเงินสินเชื่อที่กู้จาก พอช. มานั้น ชาวบ้านต้องบริหารจัดการให้ดี
ไม่ว่าจะเป็นการเลือกซื้อวัสดุการต่อรองราคาวัสดุ การบริหารจัดการเงิน
ส่วนต่างที่ให้สมาชิกกู้ ซึ่งได้เงินสินเชื่อจาก พอช.ในอัตราร้อยละ 2 บาท
แต่มาปล่อยกู้ร้อยละ 5 การสร้างบ้านช่วงแรกๆ ต้องไปซื้อวัสดุถึงบ้านไม่
เพราะที่นั่นมีบ้านมั่นคงขึ้นแล้ว เจ้าของร้านค้ารู้จักเรื่องนี้อยู่ ขณะที่
ร้านค้าในเมืองชุมแพยังมองว่า คนจนเคยอยู่สลัม จะมีปัญญาเอาเงินมา
ซื้อวัสดุสร้างบ้านได้หรือ ไม่อยากจะขายให้ แต่ตอนนี้ได้เปลี่ยนไปแล้ว
เจ้าของร้านค้านั้นเดินเข้าหาชาวบ้านบ้านมั่นคงเอง เพราะได้เงินแน่นอน
และสร้างบ้านคราวละหลายๆ หลัง การขึ้นบ้านมั่นคงจะขึ้นเป็นเฟส ขึ้น
อยู่กับสินเชื่อที่อนุมัติลงมา เช่น 5 - 10 หลัง ดังนั้นเพื่อให้เกิดการประหยัด
ในการซื้อวัสดุและการต่อรองราคา ชาวบ้านจะซื้อวัสดุมาในคราวเดียว
กัน เพราะช่างจะคำนวณได้ว่าต้องการใช้ในปริมาณเท่าใด

**“เราสร้างบ้านได้ในราคาไม่แพง ไม่เหมือนคนข้างนอก เพราะว่าเรา
มีช่างในชุมชนเอง ช่วยเหลือกันเหมือนพี่น้อง จ่ายค่าแรงก็ไม่แพง และ
ช่างเองก็ชอบใจเรา ที่ไม่ต้องเดินทางไปรับจ้างงานข้างนอก”** พี่น้อง
ทุกคนเล่าเหมือนกันหมด

ช่างชุมชน มีครบวงจร ตั้งแต่ช่างปูน ช่างไม้ ช่างไฟ ช่างปุกระเบื้อง ฯลฯ ช่างเหล่านี้นอกจากมีฝีมือตามประสบการณ์ของตนเองแล้วยังได้รับการอบรมเพิ่มเติมจากนักวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ของสถาบันการศึกษาในภาคอีสาน ทำให้ช่างชุมชนมีความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาอีก เช่น การถอดแบบก่อสร้าง การคำนวณวัสดุ หากชุมชนใดไม่มีช่างก็จะมีช่างจากชุมชนอื่นเข้าไปช่วยสร้างบ้าน

นอกจากนั้นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ยังส่งนักศึกษา มาเรียนรู้กับชุมชน บ้านมั่นคงทำให้เกิดความรู้และการจัดการใหม่ต่างจากที่ร่ำเรียนมา การจัดผังให้ถูกต้องตาม พรบ.ควบคุมอาคาร ต้องเว้นหน้า หลัง อย่างน้อย 1 เมตร เว้นข้างอีก 1 เมตร ถ้าจัดผังแบบนี้ คำนวณเทียบพื้นที่และจำนวนครัวเรือนแล้ว จะเหลือแค่ช่องแคบๆ แล้วชาวบ้านจะอยู่อย่างไร

ก่อให้เกิดการเจรจาใหม่กับนายช่างเทศบาล “โครงการบ้านมั่นคงกำลังพัฒนาปรับปรุงสลัมให้กลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่สวยงาม น่าอยู่ เรา กำลังสร้างชุมชนใหม่ หากทำตามกฎหมายก่อสร้างทุกอย่าง จะเหลือที่ให้คนจนอยู่ได้อย่างไร สุดท้ายก็ผ่านไปได้ เพราะผืนดินนี้เป็นชุมชนที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างและจะดูแลกันสืบต่อไป”

บ้านมั่นคงขอเจรจาให้เว้นระยะการก่อสร้าง เว้นหน้า หลัง และข้างละ 50 เซนติเมตร และมีที่ส่วนกลางสำหรับเป็นสนามเด็กเล่น สำหรับสร้างห้องประชุมเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ และยังแบ่งพื้นที่ระหว่างบ้านเป็นที่นั่งเล่น กินข้าวร่วมกันอีก

โดยมี พอช. สนับสนุนงบประมาณอุปโภคสำหรับทำถนน เดินเสาไฟ เดินท่อระบายน้ำ ท่อประปา สร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เมื่อระบบสาธารณูปโภคลงในพื้นที่บ้านมั่นคง เกิดการแก้ไขปัญหาเรื่องยาเสพติด แหล่งมั่วสุ่ม จากที่เคยอยู่อย่างมืดมิดไฟสว่าง ทำให้ผู้ค้าต้องย้ายที่ออกไป ชื่อชุมชนสว่างแสงศรี จึงมีที่มาจากตรงนี้

บางชุมชนเช่นสวนไผ่ งบประมาณภูมิภาคที่ได้จาก พอช. ไม่เพียงพอ เนื่องจากต้องถมที่ด้วย จึงนำเรื่องเข้าสู่คณะกรรมการเมืองเพื่อปรึกษาหารือ จนได้รับงบเพิ่มเติมจากเทศบาล

บ้านมั่นคงช่วยทำให้ภาพเมืองชุมแพสวยงามขึ้น การจัดการปัญหาชุมชนแออัด การสร้างระบบสาธารณสุขภูมิภาคที่เทศบาลไม่ต้องลงทุนเอง การได้งบประมาณจากหน่วยงานนอกมาช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น

คณะกรรมการเมือง นักประสานสิบทิศ

คณะกรรมการเมืองชุมแพ เกิดขึ้นเมื่อปี 2548 แรกเริ่มนั้นมีโครงสร้างใหญ่มาก มีกรรมการจากหลายหน่วยราชการเข้าร่วม เช่น ปลัดอำเภอ ผู้กำกับ เทศบาล ในทางปฏิบัติไม่เป็นจริง เชิญประชุมก็ไม่คล่องตัว รวมไปถึงการเซ็นเอกสารรับรองก็ล่าช้า จึงปรับโครงสร้างใหม่ ให้มีตัวแทนกรรมการชุมชนละ 2 คน จาก 8 ชุมชน และมีนายกเทศมนตรีเป็นประธาน ที่มีการประชุมพูดคุยกันทุกเดือน

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเมือง ได้แก่

- การเสนอปัญหาข้อติดขัดของ 8 ชุมชน
- รายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน
- รายงานผลการดำเนินงานบ้านมั่นคง เช่น การอนุมัติสินเชื่อ การเบิกจ่ายสินเชื่อ การตรวจรับงวดงาน ความคืบหน้าของการสร้างบ้าน

การประชุมร่วมกันเป็นประจำ ทำให้เรารับรู้เรื่องราวได้ครบถ้วน เพราะทุกชุมชนจะส่งตัวแทนกรรมการเข้าร่วม สถานที่ประชุมก็จะเวียนไปตามแต่ละชุมชนที่มีความพร้อม หรือใช้ห้องประชุมของเทศบาล

นอกเหนือจากที่คณะกรรมการเมืองได้ทำบทบาทในการจัดการ“บ้าน” แล้ว คณะกรรมการเมืองยังได้จัดความสัมพันธ์ของคนใหม่เพื่อรักษาคนทำงาน มีการขยายแนวคิดไปไกลกว่าเรื่องที่อยู่อาศัย ไปสู่การออมเพื่อสวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ การจัดกิจกรรมในชุมชน การจัดการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน และผู้ที่เข้ามาเรียนรู้

กรรมการได้เรียนรู้มากจากการทำโครงการบ้านมั่นคง แม่สนอง “แม่ไม่รู้หนังสือ แต่แม่ชอบเรียนรู้ มีคนนอกมาเรียนรู้จากบ้านมั่นคง เมืองชุมแพมากมาย แต่แม่เองถือว่าคนนอกที่เข้ามาได้สร้างการเรียนรู้ให้พวกเราด้วย” การทำบ้านมั่นคงให้ได้ผลดีต้องหาเทคนิคในการทำงาน และที่สำคัญต้องเข้าหาหน่วยงานท้องถิ่น ต้องทำงานร่วมกันให้ได้

แนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยคนจนเมืองชุมแพ

เมื่อปี 2550 เทศบาลเมืองชุมแพ ได้สำรวจข้อมูลผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย พบว่ามีผู้เดือดร้อนทั้งสิ้น 18 ชุมชน จำนวน 1,076 ครัวเรือน ปัจจุบันได้แก้ไขไปแล้วทั้งสิ้น 395 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่เช่าที่ดินของกรมธนารักษ์เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย 4 ชุมชน และรื้อย้ายไปก่อสร้างในที่ดินซื้อใหม่ของเอกชนจำนวน 4 ชุมชน

ชุมชนที่ได้รับการแก้ไขเรื่องที่อยู่อาศัยไปแล้ว ได้แก่

- ชุมชนสว่างแสงศรี ปรับปรุงบ้านในที่ดินเดิม เช่าที่ราชพัสดุ
- ชุมชนร่มเย็น สร้างบ้านใหม่ในที่เช่าราชพัสดุ
- ชุมชนแพพรานราษฎร์พัฒนา ซื้อที่เอกชน
- ชุมชนบ้านมั่นคงพัฒนา ซื้อที่เอกชน
- ชุมชนสามัคคีศรีแหลมทอง ซื้อที่เอกชน
- ชุมชนหนองคะเน เช่าที่ราชพัสดุ
- ชุมชนแจ้งสว่างพัฒนา เช่าที่ราชพัสดุ
- ชุมชนสวนไผ่ ซื้อที่เอกชน

เมืองชุมแพเป็นเมืองที่ขยายและเติบโตเร็ว ดังนั้นการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพจึงมีแผนปฏิบัติการว่าจะแก้ไขผู้เดือดร้อนอีก 681 ครัวเรือนให้เสร็จสิ้นภายในปี 2552 นอกจากกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยแล้ว การพัฒนาเมืองชุมแพยังได้ขยายผลจาก 8 ชุมชน ไปสู่การจัดการสวัสดิการชุมชนที่เข้มแข็ง โดยหนุนเสริมให้เกิดการสร้างกลุ่มและเครือข่ายมาดูแลสวัสดิการรวมกัน และมีเป้าหมายที่จะขยายผลไปสู่การจัดการสวัสดิการทั้งเมืองต่อไปในปี 2552 อีกทั้งกระบวนการพัฒนาเมืองยังได้ตั้งเป้าหมายในการสร้างกิจกรรมระดับชุมชน เช่น กิจกรรมพี่สอนน้อง การสร้างกลุ่มอาชีพ เป็นต้น

“การจัดการที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ เราจะเว้นที่ว่างไว้สำหรับลูกหลานในอนาคต เรารู้อย่างไรเสียปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยก็ไม่หมดไปหรอก แต่เราจะแก้ไขให้หมดเท่าที่เราเห็นข้อมูลแล้ว”

“เราอยากเห็นชุมชนเข้มแข็ง จัดสวัสดิการของตัวเองได้ และสวัสดิการไปแก้ปัญหานั้นนอกระบบ ปลดหนี้นอกระบบให้กับพี่น้อง ฝึกชุมชนให้รู้จักใช้หนี้ รู้จักประหยัด สร้างความผูกพันกัน” สาโรช สนั่นเมือง กล่าว

บ้านมั่นคงสว่างแสงศรี เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ได้รวมกลุ่มกันทำอาชีพเย็บเสื้อผ้า ได้จักรเย็บผ้ามา 4 ตัว จากที่ไม่มีใครเคยเย็บผ้าเป็นเลย มี กศน. มาสอนฝึกเย็บจนคล่อง ตอนนีรับผ้ามาเย็บรวมกลุ่มกันได้แล้ว

“เราต้องมีความเชื่อมั่นว่าชาวบ้านเขาก็มีดี เราต้องหาสิ่งที่เขาดีมาทำประโยชน์ให้ท้องถิ่น เรื่องไหนที่ชาวบ้านทำได้ เราก็กระตุ้นให้เขาแสดงออก เช่น การมีส่วนร่วม ภูมิปัญญา ลองผิดลองถูกกันไป ก็ทำให้เกิดการขับเคลื่อน เกิดการเรียนรู้ระหว่างกัน ท้องถิ่นต้องไม่หยุดนิ่ง เชื่อมสัมพันธ์ประสานต่อเนื่อง พี่น้องเราก็ต้องมีส่วนร่วม ในการเลือกพัฒนาและส่งเสริม ไม่ใช่ให้แต่กรรมการทำอยู่ฝ่ายเดียว การพัฒนาที่ไม่

ที่สิ้นสุด เราเองก็ต้องพัฒนาไปด้วย สิ่งที่พักผ่อนเมืองชุมแพอยากเผยแพร่ คือ เครือข่ายบ้านมั่นคง การจัดระบบเครือข่ายที่เป็นรูปธรรม มีความคล่องตัว รวดเร็ว แก้ปัญหาได้จริง มีความหลากหลายของการจัดการที่อยู่อาศัย การซื้อที่ดิน โดยระบบกรรมสิทธิ์ร่วมทั้งชุมชน การจัดสวัสดิการ การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย การจัดกิจกรรมต่างๆ งานประเพณีกีฬาอาชีพ รวมทั้งการพัฒนาเว็บไซต์ของชุมแพที่จะถ่ายทอดเรื่องราวของพี่น้องการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีชีวิตจับต้องได้” อีกครั้งที่ สาโรช สนับสนุนเมือง พุดด้วยน้ำเสียงที่เรียบ แต่ดูจริงจังทั้งสีหน้าและแววตา

ชีวิตที่คงมั่น อยู่ในบ้านที่มั่นคง

การเรียนรู้ทำให้เกิดความเข้าใจเกิดความตระหนักรู้เกิดความรู้ใหม่พี่น้อง บ้านมั่นคงเมืองชุมแพมีพื้นที่รุ่นพี่เป็นครู จากการศึกษาดูงานในพื้นที่ ได้แลกเปลี่ยนความคิด การทำงาน ไม่ว่าจะเป็น เจริญชัยนิมิตใหม่ คลองลำนูน บ่อนไก่ และวันนี้ที่เมืองชุมแพ มีบ้านมั่นคงเกิดขึ้นแล้วถึง 8 แห่ง การมีบ้านไม่ใช่คำตอบว่าเรามั่นคงแล้ว แต่การสร้างชุมชนร่วมกัน การสร้างชุมชนที่มีความรัก ความสามัคคี การมีชีวิตที่เป็นแบบอย่างแก่ คนรุ่นหลังเป็นสิ่งที่ต้องตอบ “บ้านมั่นคง ที่ไม่ใช่แค่บ้าน” และตอนนี้พี่น้อง ก็มีหนี้ร่วมกันถึง 15 ปี เรายังต้องคิดถึงอาชีพที่มั่นคงด้วย

“กว่าจะได้บ้านมา แขนงน้ำต้องร้องไห้ ไม่รู้สึกกี่ครั้ง บางครั้งพี่น้อง สมาชิกไม่เข้าใจ ก็ต้องอดทน ต้องชี้แจง อธิบาย เหนื่อยและท้อในบางครั้ง บางคนเข้าใจว่าเป็นกรรมการแล้วจะได้เงิน เมื่อเข้ามาก็รู้ความจริง เลยถอยออกไป แต่เมื่อมามองพี่น้องอื่นๆ ที่เข้าใจและสู้เพื่อให้ได้บ้านก็มี กำลังใจ วันหนึ่งกรรมการชุดนี้ก็คงต้องเปลี่ยนไป เราถอยได้แต่ต้องสร้าง คนรุ่นใหม่ไว้ด้วย” แม่สนอง รวยสูงเนิน พุดถึงเรื่องที่ผ่านมาและสิ่งที่ต้องเตรียมรอไว้

การสร้างคนรุ่นใหม่ ด้วยการเติมกระบวนการเรียนรู้ ดึงให้คนรุ่นใหม่ มาทำในสิ่งที่เขาถนัด เช่น พัฒนาให้เขามาทำบัญชี มารับเงินออมทรัพย์ รับคืนเงินกู้ จัดทำเอกสารต่างๆ แบ่งบทบาทให้ทำ สร้างความภาคภูมิใจ มีแกนนำคอยเป็นที่เลี้ยงดูดูแล

นอกจากนั้น ยังส่งเสริมให้เกิดการออมทรัพย์ในกลุ่มเด็ก ที่บ้านร่มเย็น ได้เริ่มแล้ว ให้เด็กออมวันละบาท มีการนำเงินมาฝากทุกเดือน เด็กๆ จะเป็นคนบริหารจัดการเอง ทั้งรับเงิน ลงบัญชี โดยมีผู้ใหญ่เป็นที่เลี้ยงที่ปรึกษา เงินออมของเด็กยังเปิดให้พ่อแม่มากู้ยืมได้ จ่ายดอกเบี้ยร้อยละ 2 นอกจากนี้ยังได้ปลูกฝังให้เด็กรักบ้าน ในวันหยุดเด็กๆ จะช่วยกันเก็บขยะรอบๆ หมู่บ้าน

บ้านมั่นคงทำให้ชีวิตพี่น้องดีขึ้น มีเพื่อน มีพี่น้อง มีเงินเก็บ เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เราได้สร้างอนาคตความภาคภูมิใจให้ลูกหลาน จากเด็กสลัม มอมแมม กลายเป็นเด็กสะอาด รู้กฏระเบียบ สังคมข้างนอก ก็ยอมรับ

“เรามีความสุขที่อยู่ในบ้านมั่นคง แต่ยังมีพี่น้องอีกมากมาย ที่ยังไม่มีที่อยู่ เราฝันอยากให้คนอื่นมีบ้านเหมือนกับที่เราเป็น”

บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ เปิดต้อนรับทุกคนที่มาเรียนรู้ การที่คนอื่นมาเรียนรู้กับเรานั้น ถือเป็นการสร้างคนรุ่นใหม่ และเป็นครูให้กับพี่น้องด้วย วันนี้ห้องเรียนเล็กๆ แห่งนี้เพิ่งจะเปิดสอน ยังมีเรื่องราวมากมายที่ยังต้องถูกเติม ถูกเสริมแต่ง ให้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่จับต้องได้..

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้ที่

สนอง รวยสูงเนิน

305/12 หมู่ 16 ต.ชุมแพ

บ้านมั่นคงชุมชนบ้านร่มเย็น

อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น 40130

โทร 089 6192725

สาโรช สนั่นเมือง

เลขานุการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ

เทศบาลเมืองชุมแพ

อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น 40130

สิ่งควรรู้ : อยากมีบ้านมั่นคงสักหลัง

“8 ขั้นตอนสู่บ้านมั่นคง”

1. สร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน :

ชาวบ้านต้องรู้สึกเป็นเจ้าของเมื่อเป็นเจ้าของก็จะเอาใจเอาแรงมาร่วมกันทำงานง่ายขึ้น โดยการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันนั้น เริ่มต้นจากการเอาข้อมูลชุมชนทุกเรื่องมาคุยกัน ให้ตระหนักเห็นปัญหา เห็นคุณค่า ประโยชน์ร่วมกัน พูดคุยทำความเข้าใจกันสม่ำเสมอ

2. จัดการกลุ่มออมทรัพย์ :

เพื่อเป็นเครื่องมือในการออมเงิน และรวมคน จากกลุ่มออมทรัพย์จะทำให้ชาวบ้านคุยกันมากขึ้น ร่วมกันทำงานมากขึ้น ขณะที่เงินเพิ่มขึ้นจากการออม ก็เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีใน หมู่คณะอีกด้วย

3. แบ่งงาน ตอกย้ำความมั่นใจ :

การที่จะทำให้คนเข้ามาร่วมกันทำงานนั้นจุดสำคัญต้องมีการมอบหมาย แบ่งบทบาทหน้าที่ เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสแสดงความสามารถ เมื่อมีบทบาทหน้าที่ คนก็จะเอาใจเต็มร้อยเข้ามาทำงาน

4. สืบรวจข้อมูลชุมชน :

เมื่อมีข้อมูลที่ชัดเจน การทำความเข้าใจ การขยายความคิดก็จะง่ายขึ้น หากชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลชุมชนในด้านต่างๆ โดยในการสำรวจข้อมูลนั้นสามารถเริ่มต้นทำได้โดยคนในชุมชน เด็กและเยาวชนในชุมชน การพูดคุย การทำบัญชีครัวเรือน การประชุม และการจัดเวทีเก็บข้อมูล

5. จัดระบบสิทธิที่อยู่อาศัย :

ให้โอกาสสมาชิกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน พูดคุยกันอย่างจริงจัง สม่ำเสมอ และทุกคนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การกำหนด วางแบบ ระเบียบเงื่อนไขต่างๆ จำนวนพื้นที่ที่จะได้รับจัดสรร

6. วางผังชุมชน :

การจัดการที่ดิน จำนวนครัวเรือนสมาชิก ขนาดพื้นที่ใช้สอย พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน ซึ่งในการจัดวางควรคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยของครัวเรือน และชุมชนร่วมกัน

7. สร้างระบบสาธารณูปโภค :

จัดวางระบบสาธารณูปโภคอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่เรื่องไฟฟ้า ประปา ถนน ศูนย์กลางชุมชน ศาลาประชาคม สวนสาธารณะ

8. มีบ้านมั่นคง ชุมชนต้องมั่นคงด้วย :

บ้านที่มั่นคงก่อเกิดจากการอยู่อาศัยที่มั่นคงความมั่นคงในที่นี้ หมายถึง การมีอาชีพ มีรายได้ มีสวัสดิการชีวิต มีระบบของการช่วยเหลือพึ่งพากันและกัน

การได้มาซึ่งที่ดินต้องรู้อะไรบ้าง

- ชุมชนที่อยู่ อยู่ในที่ดินใคร
- หน่วยงานไหนรับผิดชอบดูแล
- ขนาดที่ดินที่เป็นที่ตั้งชุมชน กี่ไร่ กี่งาน กี่ตารางวา
- ขอบเขตที่ดิน จำนวนครัวเรือนที่อยู่
- อาศัยกี่ครัวเรือน อยู่มานานเท่าไร
- เคยมีการเช่าหรือไม่
- วิธีการขอเช่า/ขออนุญาตอยู่อาศัยในที่ดินรัฐประเภทนั้นๆ มีขั้นตอน กติกา เงื่อนไขอย่างไรบ้าง
- วิธีปฏิบัติในการขอเช่าทำอย่างไร

“หัวใจสำคัญของบ้านมั่นคง”

ใช่เพียงการมีบ้านสักหลังที่มั่นคง แข็งแรง หากแต่หัวใจของกระบวนการจัดการบ้านมั่นคงอยู่ที่ “คน” ...ชาวบ้านในชุมชนที่ร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ลองผิดลองถูก เจอปัญหาแก้ปัญหา ล้มและลุกครั้งแล้วครั้งเล่า เรียนรู้ที่จะจัดการความขัดแย้ง เรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาของตัวเอง เรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลง

บ้านที่สวยที่สุดสำหรับชุมชน จึงหมายถึง บ้านที่ผู้อาศัยมีความสุข ความสุขจากการมีอาชีพ มีรายได้ที่เลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัวได้ ชุมชนมีความเป็นพี่น้อง เพื่อนพ้อง เครือญาติที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีระบบสวัสดิการที่จะดูแลกันตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย

และเหนืออื่นใด คือ ความภาคภูมิใจที่ตัวเอง ได้หยิบจับ ลงมือทำ บ้านด้วยตัวเอง ภูมิใจที่แม้ว่าจะเป็นเพียงคนเล็กๆ แต่เป็นคนเล็กที่หัวใจใหญ่ เป็นความภูมิใจของชีวิตที่จะส่งต่อสู่ลูกสู่หลานไปอีกนานแสนนาน

.....

“บ้านที่สวยงามที่สุดสำหรับชุมชน คือ บ้านที่ผู้อยู่อาศัยมีความสุข
...ความสุขจากการมีอาชีพ มีรายได้ที่เลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัวได้
ชุมชนมีความเป็นพี่น้อง เพื่อนพ้อง เครือญาติที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
มีระบบสวัสดิการที่จะดูแลกันและกันตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย

และเหนืออื่นใด คือ ความภาคภูมิใจที่ตัวพวกเขาได้หยิบจับลงมือ
สร้างบ้านด้วยตัวเอง ภูมิใจที่แม้ว่าจะจะเป็นเพียงคนเล็กๆ ในเมือง
แต่ก็เป็นคนเล็กที่หัวใจใหญ่ เป็นความภูมิใจของชีวิตที่จะส่งต่อสู่ลูก
สู่หลานไปอีกนานแสนนาน”

**โครงการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้
สนับสนุนโดย**

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทร : 0-2378-8300-20 โทรสาร : 0-2378-8321